



**JAAR
KDC**

Impressie

Nieuwsbrief van het KDC

editie 25 | 2019



Erfgoed



75 jaar bevrijding



Collecties

Inhoudsopgave

4 | **RADBOUD BEVRIJD. AFSTUDEREN IN EEN FRONTSTAD** | *Sporen van de Radboud Universiteit tijdens de bevrijding*

Jan Brabers, Lennert Savenije

10 | **OP MISSIE NAAR INDONESIË** | *In gesprek met Maaïke Derksen*

Jeffrey Huntjens

13 | **VERHALEN UIT HET KDC** | *Lennie van Orsouw*

Jenna The

14 | **KERKELIJK ERFGOED OP DRIFT**

Tim Graas

18 | **ORANJESINGEL 42** | *Van corps-studenten tot activisten*

Wilfried Uitterhoeve

20 | **'EEN ROMANTISCH OOG VOOR SCHOONHEID'** | *Nieuw boek over het oeuvre van fotograaf Louis van Paridon*

Marieke Smulders, Vefie Poels

24 | **BOEKRECENSIE** | *Katja Kreukels, Mijn vader was priester*

25 | **ERFGOEDSCHAT** | *Dagboeken van een zoeaaf*

Ramses Peters

26 | **'DE RIJPENDE JEUGD IN GELOOFSCRISIS?'**

Marieke Smit

28 | **BIJZONDERE COLLECTIES UITGELICHT** | *De doorbraak van katholieke vrouwen*

29 | **VERHALEN UIT HET KDC** | *Hans Spaans*

Jenna The

30 | **GESCHIEDENIS VAN EEN LIEFDE** | *Opdrachten van Joseph Alberdingk Thijm aan zijn vrouw Mina Kerst*

Peter van Dael

34 | **VERHALEN UIT HET KDC** | *Jan van Well*

Jeffrey Huntjens

36 | **ACHTER DE VAANDELS** | *Een terugblik op vakbondsverhalen*

Emma Goossens, Elmar van de Ree,
Bas Oerlemans, Kees Huntink

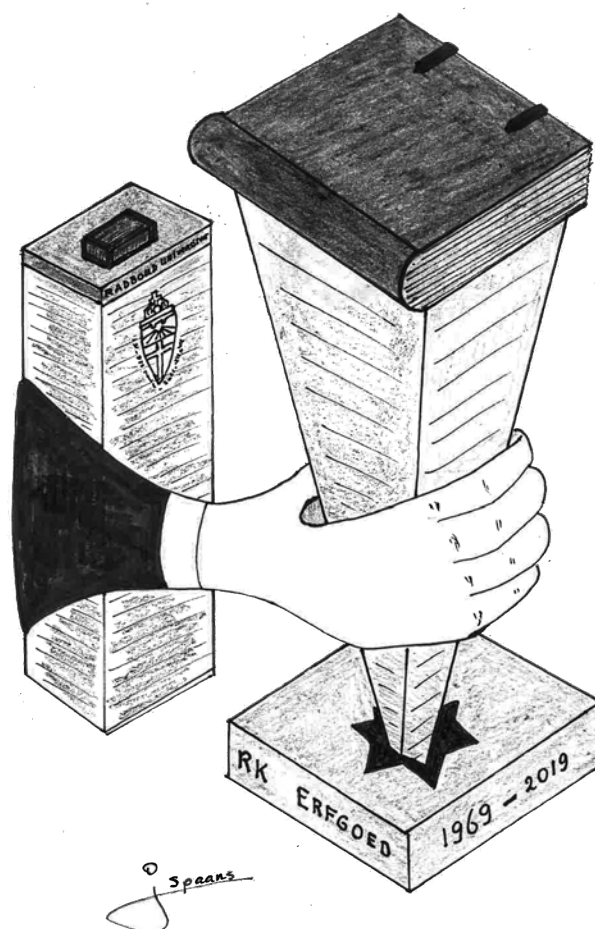
39 | **ERFGOEDSCHAT** | *R.K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek*

Frans Verbeek

40 | **COLUMN WIEK** | *Drijfsijs*

41 | **IN MEMORIAM** | *Jan Thurlings*

42 | **VRIENDEN VAN HET KDC**



Na een loopbaan van bijna 40 jaar gaat onze collega Hans Spaans genieten van zijn welverdiende pensioen. Naast een vaste peiler binnen de bibliotheek-afdeling van het KDC was hij ook de illustrator die de *Impressie* regelmatig van prenten voorzag. Voor deze editie klom hij nog één keer 'in het potlood' met de titel: 'De universiteit omarmt het erfgoed'.



Voorwoord

De nieuwe koers van het KDC is in dit nummer van *Impressie* goed terug te vinden. Naast de zorgvuldige opbouw van bronnen zet het KDC zich steeds meer in om daarmee nieuwe verbanden te leggen. Bronnen worden pas erfgoed als ze betekenis oproepen in het heden, als ze bijdragen aan de identiteit van groepen mensen. Daarvoor wil het KDC zich inspannen, in onze directe omgeving en over verre horizonten.

Dicht bij huis houdt de bevrijding van Nijmegen en de universiteit ons bezig. Een aansprekend moment om te herdenken was 25 oktober 1944. Dat deden we samen met de bijzondere collecties van de universiteitsbibliotheek en het universiteitsarchief onder het vaandel van het programma *Radboud Erfgoed*. Op die dag studeerde de eerste student af, terwijl de kanonnen nog bulderden. Het artikel van universiteitshistoricus Jan Brabers toont aan hoe de oorlog het hele academisch bedrijf grondig had ontregeld. In de chaos van de frontlinie moesten bestuurders, studenten en docenten improviseren om samen de academische gemeenschap op gang te brengen. Allerlei problemen vroegen om een oplossing en de oorlogsperiode moest een plaats krijgen in het verhaal over de universiteit. Dit erfgoed heeft ons iets te zeggen over wie we willen zijn en hoe we het verleden verwerken.

Ver over de horizon ligt Indonesië, waar Nederland veel erfgoed mee gemeenschappelijk heeft. Promovenda Maaïke Derksen staat klaar om in twee maanden tijd archieven en contactpersonen op te sporen met wie de Radboud Universiteit tot een gelijkwaardige uitwisseling kan komen.

In een interview vertelt ze welke kansen dit project biedt om nieuwe perspectieven te ontwikkelen op de koloniale verhoudingen, waar burgerlijke overheid en missieprogramma's aan bijdroegen.

Een derde voorbeeld van de dynamiek van erfgoed geeft kunsthistoricus Tim Graas. Hij is adviseur en uitvoerder van een werkgroep die in het bisdom Breda afgestoten kunsthistorische voorwerpen uit het kerkelijk leven een goede bestemming bezorgt. Soms komen die in het KDC terecht, als die aansluiten bij onze archieven. Ook andere bijdragen in dit nummer laten zien hoe erfgoed aansluit op vele activiteiten die ons hebben gevormd.

Dit jaar mocht het KDC met dankbaarheid terugkijken op een halve eeuw erfgoed-inspanningen. Het feestelijke programma op 1 mei leverde veel inspiratie en energie op. De warme betrokkenheid kwam tot uiting in de vele donaties die het KDC mocht ontvangen om nieuwe projecten uit te voeren. We zijn de gulle gevers zeer erkentelijk. Als herinnering aan deze mijlpaal doen we u de derde Jan Roeslezing, die op die dag werd uitgesproken, graag cadeau.

Hans Krabbendam
directeur Katholiek Documentatie Centrum


JAAR
KDC

Radboud Bevrijd. A

50
JAAR
KDC

4



Ineens sloeg de paniek toe bij Theodor Baader. Ongetwijfeld had hij nieuwsberichten gevolgd en zich gerealiseerd hoe de strijd verliep in de zomer van 1944. Toch overviel de snelheid van de geallieerde opmars de Nijmeegse hoogleraar Germaanse taal- en letterkunde in zodanige mate, dat hij rond Dinsdag 5 september 1944 halsoverkop naar zijn geboorteland terugkeerde. Huisraad, boeken, papieren, vrijwel alles liet hij achter in zijn villa aan de Groesbeekseweg 181.

Tekst: Jan Brabers, Lennert Savenije | **Foto's:** Collectie KDC/KUN, Regionaal Archief Nijmegen

Baader had gegronde redenen om te willen vluchten. Sinds het begin van de Duitse bezetting had hij zich zowel binnen de kleine academische gemeenschap van Nijmegen als daarbuiten openlijk geprofileerd als nationaal-socialist. Zo nam hij het voorzitterschap van de Nederlands-Duitse Kultuurgemeenschap op zich, gaf hij lezingen aan Duitse militairen en peilde hij de universitaire stemming voor de SIPO-SD. Gevoelige informatie uit vergaderingen op de universiteit gaf hij door aan de bezetter.

Op 20 september '44 staken moedige soldaten de Waal over

Hoogleraren met wie hij in onmin leefde, of die in verzet kwamen tegen zijn politieke denkbeelden gaf hij aan. Een inzicht in zijn activiteiten tijdens de bezettingsjaren geeft zijn in het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen bewaarde nalatenschap.

Ook een buste, gemaakt door kunstenaar Jac Maris, bevindt zich in de collectie van het KDC.

Bevrijding

Twee weken na het vertrek van Baader reden er daadwerkelijk geallieerde legervoertuigen over de Groesbeekseweg. Operatie Market Garden begon op 17 september en bracht die dag Amerikaanse luchtlandingsstroepen naar de omgeving van Nijmegen. Het doel was de verovering van de Waalbruggen, met het oog op een snelle opmars van

. Afstuderen in een frontstad

Sporen van de Radboud Universiteit tijdens de bevrijding



grondtroepen naar Arnhem en vervolgens Duitsland. Medewerkers en studenten van de Radboud Universiteit zaten, indien ze in nog in Nijmegen verbleven, dagen in spanning over het verloop van de strijd. Een aantal studenten wachtte niet af en bood zich aan als gids of contactpersoon. Jan van Hoof, een Nijmeegse student die al langer bezig was met het verzamelen van inlichtingen, was één van hen. Bij een verkenningstocht door de stad kwam hij op 19 september 1944 om het leven.

Om de bruggen bij Arnhem, Eindhoven en Nijmegen werd zwaar strijd geleverd. De omgeving van de Waalbrug was door de *Wehrmacht* veranderd in een versterkte stelling en ondanks het verrassingselement van de luchtlandingen verliep de opmars naar de bruggen minder gemakkelijk dan gehoopt. In Nijmegen werd de aanval van de ge-

allieerden vanaf 18 september 1944 ook bemoeilijkt door brandstichting van Duitse zijde. De Duitsers stuurden onder meer bewoners van de nabij de brug gelegen Barbarossastraat en Batavierenweg uit hun huizen, om de panden vervolgens – in de meeste gevallen met huisraad en al – in brand te steken. Hoogleraar Vondelstudie Bernard Molkenboer was één van de ongelukkigen van wie huis en haard in vlammen opging. Hij verloor zijn over de loop van jaren verzamelde bibliotheek, manuscripten en aantekeningen – zeven andere hoogleraren werden door eenzelfde lot getroffen. Brandstichting vond ook plaats bij de universiteitsgebouwen.

'Achter het hek van de bibliotheek strekt zich een rokende puinhoop uit'

De gevolgen waren catastrofaal. Van het Hoofdgebouw aan het Keizer Karelplein restten slechts smeulende puinhopen achter het gespaard gebleven standbeeld van Thomas van Aquino. De universiteit verloor ook het in een villa aan de Vondelstraat gevestigde Instituut voor Wijsbegeerte, Psychologie en Pedagogie. Het Bibliotheek- en Instituutsgebouw aan de Muchterstraat raakte zwaar beschadigd: leeszaal, uitleen, bibliotheekcatalogus en enkele instituuksboekeringen waren in vlammen opgegaan. Andere gebouwen zoals de Aula aan de Wilhelminasingel (tijdens de Duitse bezetting Frederikstraat genoemd) en de studentensociëteit op Oranjesingel 42 doorstonden de bevrijding zonder grote schade.

Uiteindelijk lukte het de geallieerden om op 20 september 1944 door te stoten na een waagstuk. Met canvasboten staken moedige soldaten de Waal over, om vervolgens vanaf

de Lentse kant naar de bruggen op te trekken. Dat de Duitse verdediging, na alle eerdere moeite en verwoesting niet besloot om de bruggen op te blazen, was voer voor speculatie. Was er mogelijk sprake geweest van een heldendaad, een sabotageactie van de springstof onder de Waalbrug? Na de bevrijding werd de student psychologie Jan van Hoof hiermee in verband gebracht. Hij zou de brug hebben gered, vlak voordat hij om het leven kwam. In de schaduw van de bevrijding was dat verhaal, de heldendaad van een Nijmegenaar, voorlopig te mooi om niet waar te zijn.

De classica Christine Mohrmann maakte direct na de bevrijding een wandeling door de stad en was diep geschokt door de ramp die de universiteit was overkomen, zo blijkt uit haar dagboek aantekeningen:

"Achter het hek van de bibliotheek strekt zich een rokende puinhoop uit. Slechts een deel van de magazijnen van de bibliotheek blijkt gespaard, maar onze kostbare instituten, de beste van het heele land, zijn geheel verwoest. (...) Ik denk aan de vele uren, die ik met Schrijven gewerkt heb aan de opbouw van ons Instituut, de zorg, waarmede wij de boeken gebonden hebben: hoe ik jarenlang alles verzorgd heb, de boeken heb laten binden, de tijdschriften geordend heb. Ik denk aan de prachtige verzamelwerken, die we hadden aangeschaft (...) alles verloren, alles in enkele uren vernietigd."

Verdriet en vreugde streden om voorrang, ook bij Gerard Brom, de hoogleraar schoonheidsleer en kunstgeschiedenis, die in diezelfde dagen door het centrum van de stad paradeerde, gekleed in een rood-wit-blauw geverfd kostuum en een strooien tuinhoed met oranje lint.

Het ver buiten het stadscentrum gelegen Berchmanianum, het grote kloosterstudiehuis van de jezuïeten, was ook getekend door de bezetting en de bevrijding. →

In het huidige bestuursgebouw van de Radboud Universiteit kwam in september 1944 een geallieerd noodhospitaal. Het gebouw was gedurende de bezetting bestemd tot *Mutterheim* van de nationaal-socialistische vereniging *Lebensborn* en om die reden verbouwd, maar de kliniek was nooit in gebruik genomen. Wel troffen teruggekeerde Jezuïeten naar verluidt kinderbedden aan toen ze rond de bevrijding polshoogte kwamen nemen. Het Berchmanianum bevatte – een geluk bij een ongeluk – een kopie van de catalogus van de universiteitsbibliotheek, die in de stad was verbrand.

Het suizende geluid van mortiergranaten klonk vrijwel iedere dag boven Nijmegen



Universiteit in een frontstad

Nijmegen gold op 20 september als bevrijd, maar de oorlog was nog niet voorbij. Maandenlang bleef de Waalstad een frontstad onder granaatvuur. Omdat de stad niet of slechts beperkt geëvacueerd kon worden, leefden de Nijmegenaren noodgedwongen tussen de geallieerde militairen in een half verwoeste stad. Provisorische schuilkelders werden ingericht, maar dat mocht niet altijd baten. Het suizen-de geluid van mortiergranaten klonk vrijwel iedere dag boven Nijmegen, in oktober 1944 alleen al kwamen er honderden inwoners om het leven. Ondanks deze omstandigheden namen Nijmegenaren de bevrijding te baat om zich te richten op het herstel van het door de bezetting ontwortelde en aan beperkingen opgelegde openbare leven. Door de bezetter verboden kranten verschenen opnieuw en bovengronds en er werd een begin

Jezuïetenklooster Berchmanianum als noodhospitaal voor de geallieerden troepen.

gemaakt met de zuivering en arrestatie van collaborateurs. De blik werd alvast naar voren gericht, naar het moment waarop heel Nederland vrij zou zijn en er echt begonnen kon worden met het herstel en mogelijk ook met de vernieuwing van stad en land.

De enorme chaos waarin Nijmegen vanaf september 1944 verkeerde had ook zijn weerslag op de universiteit. Het waren turbulente weken en maanden, waarin ontberingen van velerlei aard werden geleden: geen brandstof, te weinig voeding en huisvesting, geen telefoon, het ontbreken aan formulieren, de posterijen functioneerden gebrekkig, hoogleraren en studenten waren nog overal verspreid en geëvacueerd, er deden zich moeilijkheden voor met *permits*. Twee mannen wisten de wanorde waarin de universiteit verkeerde het hoofd te bieden: prof. mr. Bernard Hermesdorf, rector magnificus, en pater Bernard van Ogtrop SJ, moderator van de studenten – beiden hadden hun functie in 1942 gekregen. Hermesdorf had in maart en april 1943 de studenten in bescherming genomen door zijn kordate weigering mee te werken aan de loyaliteitsverklaring aan de bezetter; sindsdien gold hij als de onbetwiste leidersfiguur van de academische gemeenschap. Na de sluiting van de universiteit was hij contact blijven houden met alle betrokkenen: van studenten tot de bisschoppen in de Sint Radboudstichting, van zijn collega-rectoren in het land tot de bezettingsautoriteiten. Dat vergde moed. Sinds mei 1943 had Hermesdorf permanent een koffertje met kleding gereed staan bij de voordeur van zijn huis aan de Groesbeekseweg 195, enkele huizen voorbij dat van Baader, in het geval dat de bezetter hem onverhoeds kwam arresteren.



Bouwval Psychologisch Instituut aan de Vondelstraat 1. September 1944.

Moderator Van Ogtrop ('de père') was sinds de sluiting van de universiteit voor de studenten dé grote contactfiguur geweest, zelfs voor tewerkgestelden in Duitsland. Onvermoeibaar reisde hij stad en land af naar ondergedoken en andere studenten, schreef circulaire, verzorgde een wijdvertakte correspondentie, dreef een pakketdienst en – het allerbelangrijkste – wist daarmee voor menig een de moed erin te houden. De universiteit was gesloten, maar dankzij hem bleef zij tegelijkertijd voortbestaan, al was het maar in de gedachten van de verspreid levende studenten. In augustus 1944 verbleef hij enkele weken in Duitse gevangenschap; het gerucht ging dat hij vrijkwam na tussenkomst van aartsbisschop Jan de Jong, voorzitter van de Sint Radboudstichting. Na de bevrijding van Nijmegen was Van Ogtrop opnieuw de energieke verbindingsschakel en probleemoplosser, onder andere door de organisatie van noodlocaties waar studenten konden bijeenkomen.

De traditioneel, sinds de oprichting in 1923, aan de Radboud Universiteit bestaande bekommernis van hoger hand voor het wel en wee van studenten had een ambivalent karakter. Er zat iets bedilzieks en patroniserends in de drang tot bescherming van de Nijmeegse studenten, doorgaans veelbeloven-



Prof. mr. Bernard Hermesdorf (1894-1978), rector magnificus tijdens de oorlogsjaren (tweede persoon rechts).

de katholieke jongeren. Maar uit het optreden van in dit geval Hermesdorf en Van Ogtrop sprak tegelijk ook oprechte betrokkenheid. En dat werd, zeker in de spannende oorlogsjaren toen de moeilijkheden en de morele dilemma's zich opstapelden, van studentenzijde enorm gewaardeerd. Met name moderator Van Ogtrop kwam bij hen op een voetstuk te staan.

Verdriet en vreugdestreden om voorrang

Hermesdorf riep de Academische Senaat (de verzamelde hoogleraren, althans voor zover zij in Nijmegen waren) voor het eerst weer

op 28 oktober 1944 bijeen. Besloten werd de mogelijkheid tot het afleggen van tentamens en examens te heropenen. De rector magnificus hervatte de inschrijvingen op 30 oktober. Over een hervatting van de colleges aarzelde de Senaat. Er was gebrek aan ruimte, maar belangrijker: er heersten ook solidariteitsgevoelens jegens de nog niet bevrijde universiteiten. Wel waren hoogleeraren, privaat-docenten en anderen op 23 oktober begonnen met het houden van voordrachten voor Nijmeegse en niet-Nijmeegse studenten. Dat gebeurde op zaterdagmiddagen in een door Van Ogtrop geregeld zaaltje van de studentensociëteit aan de Oranjesingel 42, dat van Duitse in Engelse handen was overgegaan. →

Nijmegen 21 October 1944

L.S.

Zooals Donderdag 1.1. in de "Gelderlander" bekend werd gemaakt, zal er voorloopig voor allen, die iets te maken hebben met onze R.K. Universiteit, gelegenheid zijn om dagelijks, behalve Zondag, op onze Kroeg te komen van 5 - 6 uur, daar elkander te ontmoeten en een, volgens de eerste ondervinding van gisteren, zéér goed kopje soep te consumeeren. Wij hopen, dat van deze mogelijkheid een veelvuldig gebruik zal worden gemaakt door Professoren, Curatoren, Oud-Studenten, Jongens- en Meisjesstudenten, ook van andere Universiteiten, etc.; en dat Maandag a.s. de bezoekers nog talrijker zullen zijn, dan gisteren, Vrijdag. - Waar niet iedereen in staat zal zijn of zin zal hebben om dagelijks op de Kroeg te komen, wilden wij Zaterdagmiddag 4 uur nemen als dag en uur van een vaste, groote bijeenkomst.

Na vriendelijken groet, Uw d.w. in Xsto. B. van Ogtrop S.J.

Voorloopig Staringstraat 1.

Begin dagelijksche bijeenkomsten op Maandag a.s. 23 Oct.; eerste Zaterdag-bijeenkomst op Zaterdag a.s. 28 Oct.

In een memo riep Van Ogtrop studenten en docenten bijeen voor bijeenkomsten op de noodsociëteit.



Protestants studentengezelschap aan de KUN met C.H. de Kat boven in het midden (en profiel).

Met de uitgave op 10 november 1944 van het Nijmeegs studentenweekblad *Vox Carolina* (het eerste nummer sinds de *Vox* in juli 1941 op last van de bezetter was verboden) gaf de redactie blijk van een waar staaltje organisatietalent. Deze eerste *Vox* kwam uit 'temidden van de puinhopen, die een niets ontziende vijand achterliet', aldus rector magnificus Hermesdorf in een beschouwing op de voorpagina. De sfeer van die dagen komt goed tot uiting in zijn slotalinea:

'De universiteit ademt weer vrij. Zij leeft en gevoigt naar buiten van dit leven. (...)

*Leve het vaderland!
Leve het Oranjehuis!
Leve onze bondgenooten en bevrijders!
Vivat academica!'*

Op 17 november 1944 nam de waarnemend president-curator dr. J.P.A. Hoefnagels de stand van zaken betreffende de universiteit op ten behoeve van het Militair Gezag in Nijmegen. Zijn relaas is tekenend voor de heersende onzekerheid en wanorde. Het lot van de ongeveer 325 mannelijke studenten die in mei 1943 moesten onderduiken en zich sindsdien hadden schuilhouden was zeer uiteenlopend en menigmaal in nevelen gehuld. Velen waren teruggekeerd, maar nog lang niet allemaal. Hoefnagels meende dat ongeveer vijftien studenten in Duitse gevangenschap verkeerden, maar hij tastte in het

duister over wat er sinds september in het bezette deel van Nederland was gebeurd. In Duitse werkkampen waren nog 27 studenten; 48 anderen waren sinds mei 1943 'op illegale wijze' al uit de kampen verdwenen – zij en andere ondergedoken studenten keerden druppelsgewijs naar Nijmegen terug.

Het snelle afstuderen van rechtenstudent C.H. de Kat kwam het bevrijde vaderland ten goede

Nuchter merkte Hoefnagels voorts op dat de universiteit nog geen contact had met haar bestuur (de Sint Radboudstichting zetelde in Utrecht, in bezet gebied) en dat Nijmegen nog in de oorlogszone lag. Desondanks waren maatregelen genomen 'om het universitaire leven weer op gang te brengen': van de Hoge Raad had men inmiddels de beschikking gekregen over vier lokalen in de Aula; de inschrijving van studenten was opengesteld en er werden examens afgenomen, 'waaraan zich in het bijzonder die studenten onderwerpen, die na het afleggen van hun examen het bevrijde vaderland willen gaan

dienen'. Een hervatting van het onderwijs lag niet in de bedoeling, 'voordat het geheele vaderland en daarmee de zusteruniversiteiten zullen zijn bevrijd'.

Onder deze omstandigheden legde Cornelis Hendrikus ('Boy') de Kat op 25 oktober zijn doctoraal examen rechtsgeleerdheid af. Drie dagen later pas zou de Senaat formeel tot de hervatting van de examenmogelijkheid besluiten, maar kennelijk durfden de hoogleraren J.W.G.P. Jurgens, W.J.A.J. Duynstee en D. van Eck daarop vooruit te lopen toen zij De Kat mondeling examineerden, vermoedelijk bij een van hen thuis. In de Senaatsvergadering van 28 oktober kregen de drie van hun collega's behoorlijk de wind van voren. Zij hadden nooit zo 'individualistisch' mogen optreden. De gemoederen raakten verhit, er werd zelfs met deuren geslagen, totdat 'luchtgevaar (...)' een pauze in de beraadslagingen bracht, 'maar tevens toenadering', aldus de notulen. Hoe gevaarlijk het nog was in Nijmegen blijkt uit het relaas van een andere student rechtsgeleerdheid, Jan de Mul, die op 6 november doctoraal examen aflegde – hij ging er naartoe met een helm op. Kort na zijn doctoraal examen werd mr. C.H. de Kat adjunct-secretaris van het tribunaal te Nijmegen. Zijn snelle afstuderen kwam dus inderdaad het bevrijde vaderland ten goede. De Kat zou zijn leven lang in de rechterlijke macht blijven; in 1984 bereikte hij als vice-president van de rechtbank te Arnhem zijn

pensioen. In de laatste maanden van 1944 studeerden nog 25 studenten af.

Na de jaarwisseling begon ook de behoefte van studenten aan colleges toe te nemen. De wegens solidariteitsgevoelens weigerachtige Senaat legde het verzoek van de studenten voor aan de minister van Onderwijs te Londen, G. Bolkestein. Op zijn nadrukkelijke aandringen werd het onderwijs officieel op 12 maart 1945 hervat: bij hoogleraren thuis, in de pastorie van de Stijn Buysstraat en in enkele kamers van een gehuurd pand aan de Oranjesingel (nummer 72). Een paar weken eerder inaugureerden studenten het pand Sint Annastraat 22 als noodsociëteit. Het initiatief was genomen door – opnieuw – père Van Ogtrop, die ‘makelaar, met-selaar, huurder en huisbaas’ tegelijk was.

Pas een paar weken later, in het voorjaar van 1945, werd wonen in de stad weer veilig. In die tijd ook gaf de Hoge Raad, die naar elders vertrok, de Aula vrij. Daarop had menigeen gewacht. Meteen al op 4 mei hadden twee promoties plaats; in de maanden mei t/m juli 1945 verdedigden negen promovendi hun proefschriften; voor de oorlog waren jaren voorbijgegaan waarin dat aantal niet werd behaald. Het academisch leven kwam weer tot bloei, zo leek het, zeker toen vanaf september een nieuw collegejaar aanbrak. Tijdens de jaren van de bezetting had in clandestiene besprekingen tussen hoogleraren en studenten het thema ‘vernieuwing’ centraal gestaan. De ‘openbreking’ van het studentencorps

Carolus Magnus, dat voortaan alle studenten moest bevatten, was een voorbeeld van de onder bezettingsdruk ontkiemde ‘civitas academica’, het gevoel van een ware academische gemeenschap, waartoe alle studenten en hoogleraren behoorden. Vanaf de zomer zou daaraan in het bevrijde Nederland vorm worden gegeven.

De toekomst van de universiteit begon pas met de bouw op landgoed Heyendaal

Maar achter de schermen speelden nog allerlei problemen samenhangend met de oorlog. De kwestie van de zuivering, bijvoorbeeld. Dat boven- genoemde hoogleraar Germanistiek Theodoor Baader met terugwerkende kracht (vanaf september 1944) wegens wangedrag en plichtsverzuim on- eervol werd ontslagen, zal niet verba- zen. De zuivering van studenten kwam moeizaam op gang. Een commissie, aanvankelijk onder voorzitterschap van een curator, later van een student (zij het pas na langdurig aandringen van studentenzijde), diende de rector adviezen te geven over uitsluiting of vertraagde inschrijving van bepaalde studenten op basis van hun gedrag ‘uit vaderlandsch oogpunt’. In 1945 gebeurde dat in acht gevallen van de 386 studenten die zich inschreven. De zuiveringscommissie bleef in functie, tot aartsbisschop Jan de Jong zich in

1948 fel zijn afkeer uitsprak jegens ‘de heersende zuiveringsziekte’

De zwaar getroffen universitaire infra- structuur was ook een bron van zorg. Even werd zelfs overwogen om de Radboud Universiteit in haar geheel van Nijmegen naar elders te verplaatsen. Voorlopig werden in allerijl gebouwen – of delen daarvan – in en om het stads- centrum gehuurd, soms gekocht. Goed beschouwd begon de toekomst van de universiteit in Nijmegen pas weer echt glore, toen aan het eind van de jaren veertig de plannen voor de bouw van een faculteit der geneeskunde op het landgoed Heyendaal vorm kregen. Dat was geen wederopbouw meer, maar nieuwbouw. De oorlog was toen echt voorbij.

Radboud erfgoed

Het Katholiek Documentatie Centrum, het Universiteitsarchief en de Univer- siteitsbibliotheek in Nijmegen beheren verschillende erfgoedcollecties uit de periode van de Tweede Wereldoorlog. Niet alleen uit het universiteitsarchief, maar tevens uit particuliere archieven van hoogleraren en medewerkers, studentenverenigingen en studen- ten, blijkt welke invloed de oorlog en bevrijding hadden op de universitaire gemeenschap. Ook buiten het archief en de bibliotheek is er universitair erfgoed van de oorlog te vinden. Gebouwen in de stad en op de campus hebben een universitaire oorlogsgeschiede- nis, plaquettes, standbeelden en sinds 2018 tijdelijk (tot mei 2020) ook een escaperoom ‘Universiteit in Verzet’ in Museum het Valkhof herinneren aan het oorlogsverleden. Door of namens de Nijmeegse academische gemeenschap wordt er jaarlijks stilgestaan bij oor- logsgebeurtenissen en op verschillende faculteiten wordt er naar de geschiede- nis en invloed van de Tweede Wereld- oorlog onderzoek gedaan. De oorlog staat met andere woorden nog steeds in het middelpunt van de belangstelling op de eerste bevrijde universiteit van Nederland. ¶

Dr Jan Brabers is universiteitshisto- ricus van de Radboud Universiteit en dr. Lennert Savenije werkt als onder- zoeker en docent bij het Departement Geschiedenis, Kunstgeschiedenis en Oudheid van de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit. Beiden waren betrokken als adviseur bij de totstandkoming van de escaperoom Universiteit in verzet.



Ludieke actie van de 'groenen' (de eerstejaars studenten) over de bouw van de medische faculteit op landgoed Heyendaal in 1949.

Op missie naar

In gesprek met



5 JAAR KDC

10

“Ik zeg altijd tegen mijn studenten: Als je vernieuwend onderzoek wilt doen op historisch gebied, dan moet je je richten op de Nederlands-Indische missiegeschiedenis. Daar zijn nog zoveel academische vraagstukken onbeantwoord, zoveel materiaal dat onbenut is gebleven en terreinen die nog niet verkend zijn,” vertelt promovenda Maaïke Derksen met veel passie. In januari 2020 vertrekt Maaïke namens de Radboud Universiteit en het Katholiek Documentatie Centrum naar Indonesië met een bijzondere missie – zij het een andere missie dan de missionarissen vóór haar. Zij gaat met lokale partners inventariseren in hoeverre er interesse bestaat in het conserveren en beschikbaar maken van het gedeelde religieuze culturele erfgoed.

Tekst: Jeffry Huntjens

Foto's: Collectie KDC

Archiefschatten

Oorspronkelijk begon Maaïke als een antropologe met een grote interesse in migratie en ontwikkelingswerk. In opdracht van de Radboud Universiteit en de ontwikkelingsorganisatie Cordaid deed ze onderzoek naar gedwongen en vrijwillige terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar Sierra Leone. Omdat ze wist dat ze graag nog meer de theorie in wilde duiken, volgde ze in 2008 een research master geschiedenis. In 2010 slaagde zij cum laude met een scriptieonderzoek over Javaanse onderwijzers, opgeleid door de Nederlandse Jezuïeten in de kweekschool van Muntilan.

Met een beurs van het *Caterine van Tussenbroek*-fonds kon Maaïke in 2011 een pilotstudie in Indonesië uitvoeren ter voorbereiding van een promotieonderzoek. Deze pilot stond in het teken van de taal (Bahasa Indonesia) leren en het lokaliseren van ‘documentary heritage’ betrekking hebbende op de katholieke missie.

De Javaanse religieuzen willen zoveel mogelijk weten over hun 'roots'

“Ik ging langs katholieke scholen, musea, kerken, drukkerijen, bibliotheken en naar mensen die te maken hadden met de Nederlandse katholieke missionarissen, zoals de kinderen die op één van de vele missiescholen hebben gezeten. Uiteindelijk kwam ik ook terecht bij de archieven van de religieuze ordes en congregaties en bisdommen. Er bleek nog een schat aan archiefmateriaal aanwezig te zijn in Indonesië en lang niet alles zou ik gaan gebruiken voor mijn promotieonderzoek.”

Erfenis van de missie

Als promovenda is Maaïke werkzaam als docent cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit. Zij geeft momenteel les in gender en religie-geschiedenis. Ze begeleidt studenten bij onderzoek en scripties. Maar ze is met name bezig met haar eigen onderzoek naar de katholieke missie in Nederlands-Indië tussen 1856 en 1942.

“Ik richt mij op zogenaamde ‘culturele intermediairs’. Dat waren de lokale tussenpersonen die de missionarissen ondersteunden in hun werkzaamheden. Wat ik als historicus zelf aan de lijve heb ondervonden: Het beheersen van de taal is cruciaal om elkaar te kunnen begrijpen. De Europese missionarissen spraken wel Nederlands en Maleis (tegenwoordig: Bahasa Indonesia), maar vaak niet

Indonesië

Maike Derksen



JAAR
KDC

11

de lokale taal. Zij hadden deze intermediairs dus nodig om hun werk te kunnen doen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de dorpsonderwijzers, die zij zelf gingen opleiden in hun kweekscholen.”

Voor haar promotieonderzoek is Maike in 2011, 2013 en 2015 naar Midden-Java gegaan. Ze bezocht daar archieven in Muntilan, Yogyakarta en Semarang.

“Ik ben bij de Franciscanessen, de Jezuïeten en de broeders van Maastricht op bezoek geweest. Er zijn natuurlijk meer congregaties in Java, maar deze drie waren de eerste ordes die onder de Javanen gingen werken. De religieuzen waarmee ik gesproken heb, zijn heel erg geïnteresseerd in hun eigen geschiedenis en het gedeelde erfgoed met Neder-

land. Zij willen zo veel mogelijk weten over hun ‘roots’: de missionarissen die hen voorgingen en de banden tussen Nederland en Indonesië.”

***Het moment is
aangebroken
om gezamenlijk
de collecties
te gaan ontsluiten***

Dreigend geheugenverlies

Deze eerste ontmoetingen onthulden echter ook dat het moment is aangebroken om gezamenlijk de collecties te ontsluiten die de gemeenschappelijke geschiedenis te documenteren. Aan Nederlandse kant verliezen orden en

congregaties door overlijden hun leden die zelf deel uit maakten van deze ervaring en stoppen de overzeese contacten. In Indonesië is de opslag vaak tijdelijk geregeld en zijn de congregaties zelf verantwoordelijk voor hun eigen archiefbeheer.

“De paters, broeders en zusters hebben hun archieven redelijk op orde. Maar zij hebben lang niet altijd de nodige expertise in huis om op de juiste manier te bewaren en te conserveren. Er is ook geen regionaal orgaan aanwezig om ze hierin te ondersteunen. Dit kan soms leiden tot goed bedoelde maar niet altijd duurzame keuzes, zoals bijvoorbeeld het lamineren van belangrijke brieven.”

Het gaat daarbij om méér dan alleen collecties van orden en congregaties. →



Maaïke Derksen (staand) geeft werkcolleges aan geschiedenisstudenten over onderzoek doen op basis van archiefmateriaal in de studiezaal van het KDC.



12 De archivalia van bekende missionarissen, zoals de jezuïet Frans van Lith (1863-1929) en materiaal van opvangthuizen, scholen en zorginstellingen liggen in andere archieven opgeslagen, zoals onder andere in de bisschoppelijke archieven van Jakarta. In de jezuïetenbibliotheek in Yogyakarta bevinden zich nog veel katholieke tijdschriften, en schoolmateriaal. In het missiemuseum in Muntiran is een grote verzameling foto's te vinden, maar ook de huwelijks- en doopregisters van de allereerste Javanen die zich hebben bekeerd. Deze bronnen kunnen ons veel duidelijk maken over de beginperiode van de missie, maar dan is het wel nodig dat de betrokkenen zelf hun kennis toevoegen door personen te identificeren en de context uit te leggen. Daarbij vormt de Nederlandse taal een steeds groter wordende barrière. Het oudste materiaal van vóór 1945 is nog allemaal in het Nederlands, een taal die steeds minder mensen in Indonesië machtig zijn.

De lokale connectie?

Om deze archieven te kunnen behouden en in te zetten voor toekomstig onderzoek is het van belang om dit Indonesische materiaal op korte termijn te gaan lokaliseren, te digitaliseren en te koppelen aan de missie-archieven in Nederland. Daar hebben we echter hulp voor nodig van lokale partners. Echter, hoe Indonesische academici kijken naar de missie-archieven en of zij erin geïnteresseerd zijn, weten wij gewoonweg nog niet. Dat is één van de dingen die Maaïke zal gaan uitzoeken. Er zijn verschillende katholieke universiteiten op Java waarmee we contact kunnen leggen: de Sanata Dharma en Atma jaya in Yogyakarta, Unika Soegijapranata in Semarang en Universitas Katolik Indonesia Atma Jaya in Jakarta. Ons team van historici aan de Radboud

Universiteit zou graag een netwerk willen opbouwen met de academici in Indonesië.

***Het vergt goede
communicatie en
openheid over hetgeen
we sámen willen
bereiken voor ons
gedeeld erfgoed***

Hoewel Maaïke en haar collega's zich inzetten voor dit project, kunnen zij deze kar echter niet in hun eentje trekken, benadrukt ze. "De belangrijkste uitdaging is om elkaar goed te begrijpen. Dat vergt goede communicatie en openheid over hetgeen we samen willen bereiken en welke waarden wij hierin zien voor ons gedeeld erfgoed. Dat is niet zo eenvoudig als het misschien lijkt. We moeten namelijk ervoor oppassen dat we ervan uitgaan dat alles wat interessant is voor Nederlandse onderzoekers, ook interessant is voor Indonesische onderzoekers en andersom. Het is juist zo leerzaam om die verschillende belangen samen te brengen. Dat doel staat voorop. Daarbij mag je niet vergeten dat deze geschiedenis gecompliceerd ligt, met veel nuances en gevoeligheden."

Uitdagingen

Nu, 70 jaar na de Indonesische onafhankelijkheid op 27 december 1949, blijkt het moeilijk te zijn om in te schatten hoe de missiegeschiedenis wordt beleefd in Indonesië zelf. Maaïke vindt het ook lastig om daar een uitspraak over te doen. "Ik denk dat het antwoord heel erg afhankelijk is van de persoon aan wie

je het vraagt. Maar de mensen die ik gesproken heb, zijn wél positief over de missionarissen. In 1949 stonden veel missionarissen voor de keuze om in Indonesië te blijven en Indisch staatsburger te worden óf terug te keren naar Nederland. Veel missionarissen kozen ervoor om in Indonesië te blijven en hun werk voort te zetten. Het onderwijs en ontwikkelingswerk ging door en de banden met Nederland en met Rome bleven bestaan. Om dit te illustreren: een hele mooie ontwikkeling is dat momenteel veel Indonesische zusters naar Nederland komen om de oude zusters van hun congregaties te verplegen. Er is dus géén sprake van een definitieve breuk tussen Nederland en Indonesië op dit gebied."

Een schat aan erfgoed

Begin 2020 vertrekt Maaïke als kwartiermaakster naar Java. Ze zal zich enerzijds bezighouden met het opbouwen van een nieuw kennisnetwerk met Indonesische historici en academici en religieuzen. Anderzijds zal ze de Indonesische vraagstukken over gedeeld erfgoed opsporen en inventariseren als basis voor een vruchtbare samenwerking op de langer termijn.

"Er liggen nog schatten aan archiefmateriaal voor het oprapen," benadrukt Maaïke, "Zowel aan Indonesische als Nederlandse zijde, en de mogelijkheden voor nieuwe onderzoeks- en onderwijsprojecten zijn talrijk op het gebied van religie, cultuur, genealogie, identiteit en mentaliteit. Als wij er nu in slagen deze collecties te conserveren en aan elkaar te koppelen hebben studenten en onderzoekers aan beide kanten van de oceaan hier nog decennia lang profijt van en zorgen wij ervoor dat dit gedeelde erfgoed behouden blijft." ¶

***Help mee om
het gedeelde erfgoed
te redden!***

Via de social media-kanalen van het KDC zal Maaïke ons de komende tijd op de hoogte blijven houden van haar missie in Indonesië.

Als u haar werk wilt steunen, kunt u een donatie overmaken aan het KDC-fonds, onderdeel van het Radboudfonds. Bij voorbaat dank!



Lennie van Orsouw

Blijf leren, dan sta je nooit stil

Voor ons jubileum blikken we terug met onderzoekers en (oud-)medewerkers. Hiervoor krijgen we hulp van student-redacteuren van het blad *Ex Tempore* van de Radboud Universiteit.

Tekst: Jenna The (Ex Tempore) | **Foto:** Harry Hüsken

Wanneer je het KDC binnenloopt, is de balie het eerste wat je ziet. En dat is niet voor niks: de informatiemedewerker aan de balie is vaak het eerste aanspreekpunt van studenten en onderzoekers die van het materiaal in het KDC gebruik willen maken. Dat geeft maar aan hoe belangrijk deze functie is, weet ook Lennie van Orsouw, die van 2005 tot 2017 deze rol bij het KDC vervulde.

Nadat Lennie vanaf 1971 werkzaam was geweest in diverse bibliotheken van de Radboud Universiteit, besloot ze in 2005 over te stappen naar het KDC. Niet alleen omdat de geschiedenis van het Nederlandse katholiecisme haar interesseerde, maar ook omdat de collectie hier heel divers is. Lennie kwam op een cruciaal moment bij het KDC binnen. Nadat de gevreesde sluiting in 2003 was afgewend, werd er volop aan gewerkt om het centrum terug op de wetenschappelijk kaart te zetten en aan te tonen dat het KDC een toegevoegde waarde had voor onderzoek en onderwijs.

Een van de zaken waar hard aan gewerkt is, was de balie. Toen Lennie daarmee begon was deze functie nog vrij basaal, maar daar heeft zij veel veranderingen in gebracht. “Ik vind het belangrijk dat het KDC laagdrempelig en makkelijk aanspreekbaar is voor studenten en onderzoekers, en de balie is dan bij uitstek het middel om dit publiek te verbinden met al het moois wat in het KDC te vinden is.” Hierdoor ervoer Lennie haar functie als ‘een spinnetje in het web’: studenten en onderzoekers kwamen met een vraag naar haar balie en zij ging op zoek naar antwoorden.

Ze ging daarvoor te rade bij het archief, de bibliotheek en de collectie Beeld en Geluid, en zo kwamen alle draden bij haar samen. Daarnaast zorgde zij dat ze zelf ook veel wist van de katholieke geschiedenis, zodat ze kon meedenken met de bezoekers. Dit was een wisselwerking, want Lennie leerde ook weer van hen.

“Het werd telkens een nieuw werkgebied, omdat er steeds weer mensen kwamen met andere onderwerpen. Deze omgang met mensen, het verdiepen in hun onderzoek en hierdoor het opdoen van contacten – dat is ontzettend mooi en fijn,” bestempelt Lennie.

Lennie droeg niet alleen bij aan de doorontwikkeling van de baliefunctie, maar ze speelde ook een rol in de digitale ontwikkeling van het centrum. Als web-redacteur hield zij zich bezig met het bouwen van een website voor het KDC. Een hele klus, maar “het leren van nieuwe dingen is altijd goed”, is haar positieve instelling, “dan blijf je nooit stilstaan”. En stilstaan deed Lennie inderdaad niet, want vanaf 2011 vervulde ze ook de functie van bibliothecaris bij het KDC. In 2017 ging ze – gedeeltelijk tegen haar zin – met pensioen.

Tegenwoordig is zij nog steeds met katholiek erfgoed bezig. Ze is namelijk werkzaam als bibliothecaris bij de Abdij van Berne te Heeswijk-Dinther. Lennie blijft zich graag ontwikkelen, want sociaal bezig zijn en blijven leren is iets wat ze altijd als erg prettig heeft ervaren aan haar tijd bij het KDC en daarom altijd zal blijven doen. 📖

Kerkelijk erfgoed op drift



Conservator Tim Graas inventariseert stukken in het depot van bisdom Breda.

“Megadeal met een Japans bedrijf. Binnenkort worden honderden Europese kerkattributen naar het Verre Oosten verscheept”. Dit bericht is te lezen onder het kopje 'Relihandel: Japanners zijn dol op kerkinterieurs' op de website van *Fluminalis*, die zichzelf afficheert als “worldwide the leading company in selling complete interiors from churches and monasteries”.

Fluminalis is gevestigd in een groot bedrijfspand in Horssen. Voordien diende de buiten gebruik gestelde St. Bonifatiuskerk, die de firma in 1981 van het bisdom had gekocht, als verkoopruimte, maar deze locatie was te klein geworden. In de loop der jaren heeft het bedrijf van tientallen kerken en kloosters de gehele inventaris opgekocht. In 2012 stond de teller op 54 kloosters, 26 grote parochiekerken en 81 kapellen, en van 231 gebouwen grotere delen van de inboedel. Let wel: het werkterrein betreft Nederland, België en Frankrijk, maar scrollend op de site door de verschillende categorieën (van altaren tot beelden, van glas-in-lood tot kelken en relieken) ziet een geoefend kunsthistorisch oog al gauw dat het merendeel een niet-Nederlandse herkomst heeft. De vraag rijst dan: waar is de inventaris gebleven van al die Nederlandse kerken en kloosters die de afgelopen jaren zijn gesloten?



Tekst: Tim Graas | **Foto's:** Jeffry Huntjens

15

Het proces van kerksluitingen is zoals bekend ingezet met de ontkerkelijking in de jaren '60 van de vorige eeuw en duurt nog steeds voort. Waren het in de eerste tijd vooral stadskerken die gesloten en vaak ook afgebroken werden – in steden waren er immers kerkgebouwen genoeg –, de laatste tijd treft ook steeds meer dorpskerken hetzelfde lot en met hetzelfde gevolg, namelijk dat de inventaris verwijderd moet worden. Wat in de jaren 1960 bovendien heeft bijgedragen tot de stroom van vrijkomende kerkelijke voorwerpen was de versoberingswoede. Deze “tweede beeldenstorm” is niet alleen een kwestie geweest van de afnemende devotiepraktijken en de nieuwe liturgische bepalingen van het Tweede Vaticaanse Concilie, maar vooral ook van smaak: de behoefte aan een moderne, eigentijdse vormgeving, weg met het als kitscherig en zoetelijk ervaren fabrieksgoed in namaak middeleeuwse stijl.

De tijd dat heiligenbeelden en kazuifels op het Waterlooplein terecht kwamen is al lang voorbij. Het herbestemmen van de inventaris bij een kerksluiting is tegenwoordig, in Nederland althans, een proces waarvoor richtlijnen bestaan en dat met de nodige zorgvuldigheid wordt begeleid. Die richtlijnen verschillen per bisdom en per kloosterorde, maar komen grosso modo op het volgende neer. Als er een parochiekerk gaat sluiten, wordt met behulp van de inventarislijst een herbestemmingsplan opgesteld. Op deze lijst zijn alle waardevolle stukken beschreven en gefotografeerd en wordt ook aangegeven wat de kerncollectie is. Dat zijn de belangrijkste items binnen de collectie van waardevolle voorwerpen en interieuronderde-

len die een parochie bezit. Het belang wordt gemeten aan de hand van kunsthistorische, cultuurhistorische, kerkhistorische, (lokaal)historische en liturgische criteria. Een apart criterium is de ensemblewaarde: een voorwerp ontleent zijn waarde als onderdeel van een groep die het verdient om bij elkaar gehouden te worden. Ensembles komen vaak voor bij naoorlogse kerken, die in één keer zijn ontworpen en ingericht. Bijvoorbeeld een altaar, tabernakel, ambo, altaarkruis en altaarkandelaar, alles in dezelfde stijl.

De tijd dat heiligenbeelden en kazuifels op het Waterlooplein terecht kwamen is al lang voorbij.

De inventarislijst, waarover in principe iedere parochiekerk beschikt, is op last van het bisdom waartoe de parochie behoort, samengesteld. Het bisdom werkt daarvoor samen met de dienst EKK (Erfgoed in Kerken en Kloosters) van Museum Catharijneconvent, dat aangewezen is als het nationale kenniscentrum voor het religieuze en kerkelijke erfgoed. De inventarisatiegegevens van alle kerken worden opgeslagen in een database, die online raadpleegbaar is op de website van het museum, maar alleen voor de eigenaars van de voorwerpen, dat wil zeggen de parochie kan alleen de items die zich in haar eigen kerk bevinden raadplegen. Kerkelijk bezit is immers privé bezit en bovendien zijn veel voorwerpen kostbaar en diefstalgevoelig. Wél voor

iedereen online toegankelijk is de rubriek 'Vraag en Aanbod', waarop overtollig erfgoed uit (gesloten) kerken aangeboden wordt. Dit aanbod, dat in principe gratis is, is alleen beschikbaar voor kerkelijke instellingen, niet voor particulieren en handelaren.

Slechts een klein deel van de voorwerpen uit gesloten kerken komt op 'Vraag en Aanbod' terecht. In eerste instantie worden ze overgebracht naar de parochiekerk(en) waar de ontheemde parochianen voortaan onder ressorteren. Het gaat dan vooral om de kleinere, meer kostbare voorwerpen die niet veel plaats innemen, met name het liturgisch zilver in de kluis. Als er een keuze gemaakt moet worden bijvoorbeeld tussen kelken, waarvan de meeste kerken er meerdere bezitten, gaan de “anonieme” kelken van dertien in een dozijn het eerste de deur uit. Heel veel kelken uit de 19^e en 20^e eeuw zijn min of meer een serieproduct die door gespecialiseerde ateliers met behulp van machines of geïmporteerde onderdelen werden samengesteld en eventueel handmatig afgewerkt. Anoniem wil in dit geval zeggen: niet met een inscriptie of een specifieke voorstelling als de patroonheilige van de kerk. Niet zelden is een kelk voorzien van een inscriptie in de trant van: geschonken door de parochianen bij het zilveren priesterfeest van hun pastoor, en om die reden lokaal-historisch interessant en behorend tot de kerncollectie, die zoveel mogelijk ter plaatse bewaard of herbestemd dient te worden.

Voor de grotere voorwerpen is er vaak geen plaats in de volgende kerk waar men al geheel is voorzien of waar al een beeld van dezelfde heilige staat. →



Gipsen beelden van het H. Hart, H. Jozef en twee evangelisten. Ze werden vaak geverfd om op hout te lijken.

Dan wordt gezocht naar een bestemming binnen het bisdom, en als dat niet lukt komen kerken van de andere bisdommen binnen de Nederlandse kerkprovincie in aanmerking. Bij sluiting van een klooster gaat de inventaris naar andere kloosters van dezelfde orde of congregatie. Omdat in Nederland de meeste kloosters al zijn gesloten en vaak alleen het moederhuis (het hoofdklooster) is overgebleven waar dan al veel ligt opgeslagen van opgeheven dochterkloosters en succursaalhuizen, komt het voor dat er erfgoed naar buitenlandse vestigingen verdwijnt, zoals bij de Jezuïeten en de Franciscanen is gebeurd.

Heel veel voorwerpen uit de 19^e en 20^e eeuw zijn een serieproduct

Enkele bisdommen hebben een depot waar stukken uit gesloten kerken worden opgeslagen in afwachting van een nieuwe kerkelijke bestemming. Het grootste is dat van het bisdom Breda, dat daarvoor een leegstaande kerk in Bergen op Zoom gebruikt. Het staat vol met honderden kerkelijke kunst- en gebruiksvoorwerpen, waaronder veel paramenten, kandelaars, beelden en kruiswegstaties, maar ook enkele grote altaarstukken en een gedemonteerde neogotische preekstoel. Een groot deel daarvan is afkomstig uit gesloten kerken

in Zeeuws-Vlaanderen, een krimpregio waar het afgelopen decennium meer dan de helft van de kerken moest worden gesloten.

Het blijkt in de praktijk moeilijk om deze depotstukken te herbestemmen. Ook deze stukken zijn in principe alleen voor kerkelijke instellingen beschikbaar. De kerken in het bisdom en in de rest van Nederland zijn al voorzien en zitten vaak met een teveel aan spullen. Afnemers van deze depotstukken zijn voornamelijk de nieuwe religieuze gemeenschappen als de blauwe zusters van Matará en de conservatieve Priesterbroederschap Sint Pius X, die de oude liturgische en devotionele praktijken van vóór Vaticanum II in stand houdt en de daarvoor benodigde voorwerpen nog gebruikt.

De kerken in Nederland zijn al voorzien en zitten vaak met een teveel aan spullen

Komt er van al dit kerkelijke erfgoed ook wel eens iets in musea en andere erfgoedinstellingen terecht? Voorwerpen als het vaandel van de lokale afdeling van een R.-K. vakvereniging vinden vaak hun weg naar de plaatselijke oudheidkamer. Zelden komt er iets vrij dat interessant genoeg is voor Museum Catharijneconvent, dat als hét nationale museum voor religieuze kunst een selectief acquisitiebeleid voert. Selectief is ook het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven te Sint Agatha, de

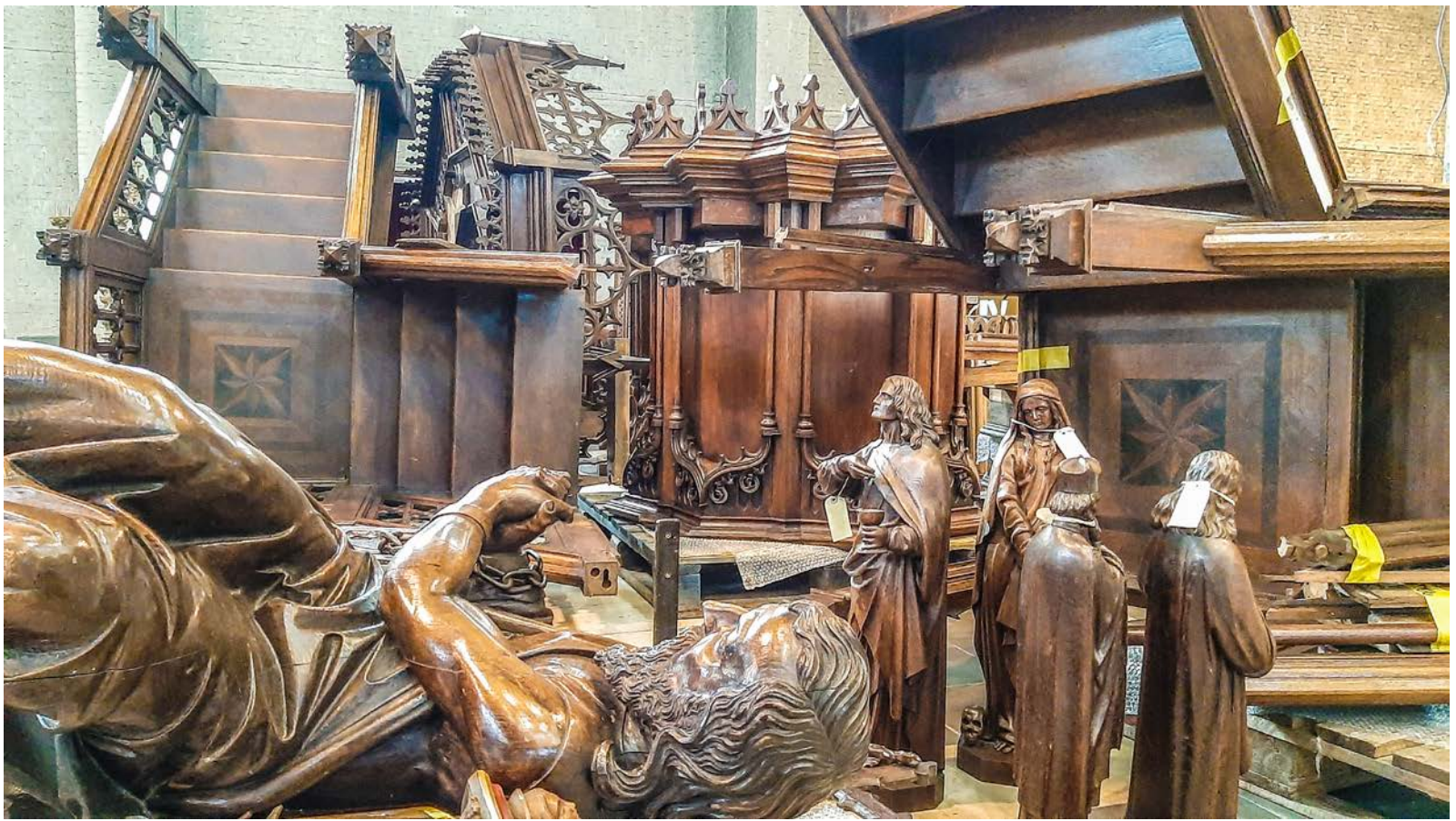
zusterorganisatie van het KDC, waarin ruim honderd kloostergemeenschappen participeren. De collectie voorwerpen vormt, na de archieven en de boeken, de derde poot van het centrum, dat sinds 2015 officieel staat geregistreerd als museum. Alleen voorwerpen, die typerend zijn voor een bepaalde orde of congregatie, worden opgenomen in de collectie.

Het KDC is geen museum maar heeft wel een bewaarfunctie voor voorwerpen die het katholieke leven van de laatste twee eeuwen documenteren. Er wordt niet actief verzameld. Incidenteel worden er stukken aangeboden uit kerken en kloosters, die opgeheven worden of moeten gaan ontzamen. Meestal gaat het dan om voorwerpen die aansluiten bij een reeds aanwezig archief, zoals dat van kardinaal Van Rossum. Van het moederklooster van de Zusters van Tilburg werd een groot portret van hem ontvangen en van het Redemptoristenklooster te Wittem zijn volledige kardinaalstenuet. Als aanvullingen op het archief van Edelsmidse Brom heeft het KDC meermalen ontwerptekeningen aangeboden gekregen uit gesloten parochiekerken. Uit een Utrechtse kerk werd een ingelijste oorkonde ter herinnering aan de behouden terugkomst van militairen uit Indonesië geschonken, getekend door de kunstenares Zuster Theofoor (Ans van Zeijst), van wie het KDC het archief bewaart.

In het bredere verband van de Radboud Universiteit, waarvan het KDC deel uitmaakt, is katholiek erfgoed een item op de agenda geworden. De tijd dat een schilderij uit de vroegere kapel van het Radboudziekenhuis van de internationaal



Koperen beeld van het H. Hart door Edelsmidse Brom (1936). De ontwerptekening bevindt zich in het Brom-archief in het KDC.



Onderdelen van een ontmantelde preekstoel (vervaardigd in 1870) uit de gesloten kerk van Stoppeldijk (nabij Hulst, Zeeuws-Vlaanderen) met op de voorgrond liggend de geketende apostel Paulus.

bekende schilder Theodore Strawinsky stilzwijgend werd afgestoten lijkt voorbij. Tekenend voor de hernieuwde belangstelling is de recente plaatsing van een antiek doch gehavend Maria-beeld in een vitrine in het gebouw van de Rechtenfaculteit. Het was in de jaren '80 door professor pater Wim Jonkers scj aan de faculteit nagelaten maar had al die jaren onzichtbaar in een depot opgeslagen gestaan.

De Radboud Universiteit ziet de grote waarde van katholiek erfgoed

Er zijn plannen om stukken uit het depot van het KDC als het grote schilderij van de Nijmeegse kunstenaar Piet Gerrits, voorstellende Maria Sedes Sapientiae (Zetel der Wijsheid), een toepasselijke plaats te bezorgen binnen de universiteit. Onlangs heeft de RU een brochure uitgegeven met als titel *Zichtbaar erfgoed. De waarde van erfgoed voor academisch onderwijs, onderzoek en publieke profilering van de Radboud Universiteit* en met ingang van 1 december van dit jaar is Chris Dols benoemd tot conservator Radboud Erfgoed, een nieuw gecreëerde functie. ¶



Wachtend op een nieuwe bestemming: groot schilderij van Maria als de Onbevleete Ontvangenis. Het werd in 1951 door Pieter Geraedts geschilderd voor de Corneliuskerk te Welberg (Noord-Brabant), waar het in de nis van het Maria-altaar tegen de muur was bevestigd. In de boog van de nis was met grote letters het opschrift aangebracht: 'Moederke bescherm ons'. Na de sluiting van de kerk van Welberg is het schilderij overgebracht naar het depot van het bisdom Breda.

Oranjesingel 42

Van corpsstudenten tot activisten

50 JAAR
KDC

18

Eerder dit jaar verscheen het boek Oranjesingel 42 van Wilfried Uitterhoeve bij Uitgeverij Vantilt. Met deze 'biografie' van een pand vertelt Uitterhoeve een bijzonder stukje Nijmeegse geschiedenis. Het statige herenhuis dat in 1894 door jonkheer G.C.J. van Reenen werd gebouwd aan de rand van de oude binnenstad, zou vanaf de jaren 1920 een bruisend centrum vormen voor vele generaties studenten en jongeren. Daarmee is het de spiegel van het veranderd cultureel en politiek klimaat van de stad. Voor *Impressie* vertelt Uitterhoeve over zijn herinneringen aan het gebouw uit zijn studententijd.

Tekst: Wilfried Uitterhoeve

Foto's: Collectie KDC/KUN

Mijn boek over het pand Oranjesingel 42 in Nijmegen is niet gebaseerd op mijn persoonlijke herinneringen en is ook niet het product van *oral history*. Het is primair gebaseerd op de resultaten van lange wandelingen door de archieven die berusten bij het KDC en het Regionaal Archief Nijmegen (RAN). Maar het hielp wel, dat ik in verschillende tijden in het pand heb verkeerd en er verschillende functies heb gehad. Laat ik dan nu de vrijheid nemen om één van de vele veranderingen die leidden tot weer eens een heel ander gebruik van dat pand, in meer persoonlijke termen te beschrijven. U moet dan met mij teruggaan naar de jaren '60 van de vorige eeuw in Nijmegen.

In 1962 kwam ik naar Nijmegen, voor een studie rechten. In dat jaar was het nog zo, dat je welhaast automatisch lid werd van het aloude Nijmeegs(ch) Studenten Corps, NSC, in 1923 opgericht en sinds 1925 in dat gebouw gevestigd. Allerlei lidmaatschappen en introducties vereisten een NSC-lidmaatschap, en de 'corpsbijdrage' maakte trouwens deel uit



Opening nieuwe sociëteit voor het Nijmeegsch Studenten Corps op Oranjesingel 42.
8 februari 1934.

van het verplichte collegegeld, dus dat geld was je toch al kwijt. Het was in de naamgeving wel wat verwarrend. Het NSC had niets te maken met de 'echte' corpora; het was een grote, neutrale en alles overkoepelende vereniging. Maar de toon was tot ver na de Tweede Wereldoorlog gezet door een min of meer 'echt corporale' onderafdeling, de Sociëteit Roland, en dat was op mijn eerste dag in het Corpsgebouw nog goed te merken. De aankomende eerstejaars moesten zich langdurig en keurig – de jongens jasje & dasje – in het trappenhuis opstellen en wachten op hun beurt om uit handen van het bestuur van het NSC, de 'senaat', het bewijs van inschrijving te ontvangen. Eenmaal in de senaatskamer schreed je naar dit hoge gezelschap, gezeten achter een lange tafel. De kans was dan groot dat je in je onschuld – niemand had gewaarschuwd – met je voeten het in het tapijt ingeweven NSC-wapen beroerde. Dat overkwam ook mij, en ik werd afgeblaft en toegebruld. Toen begreep ik, wat de reden was van het geschreeuw dat ik in het trappenhuis al

enkele keren had opgevangen. Het was allemaal nogal onschuldig, maar zo hing er, in 1962, bij deze algemene vereniging toch nog een beetje de stemming van een ontgroening – al moest je voor een echte ontgroening naar Roland of naar de vrouwelijke pendant daarvan, de Meisjesclub.

***De aankomende
eerstejaars moesten zich
langdurig en keurig
- jongens jasje & dasje -
in het trappenhuis
opstellen en wachten***

In de jaren daarna werd het monopolie van het NSC met dat min of meer automatische lidmaatschap aangevreten, al waren tot in de tweede helft van de jaren '60 de meeste studenten nog lid. Maar er was een andere, ingrijpendere verandering. De studenten werden, gemiddeld dan, politieker, linkser, activistischer. Dat hing samen met en kwam tot uitdruk-

king in de groei, ook in Nijmegen, van de Studenten Vakbeweging (SVB). De SVB werd de leidende fractie in het zogeheten 'Corpsparlement', waarvoor elk jaar verkiezingen werden uitgeschreven. En toevallig viel mij de eer te beurt om in 1966 als pion van de SVB toe te treden tot de senaat van het NSC, de laatste 'senaat', want in dat bestuursjaar veranderde de senaat van het NSC in het bestuur van de Unie van Studenten Nijmegen (USN). Alles ging snel toen. Binnen zo'n vijftien maanden veranderde het Corpsgebouw, nu USN-gebouw, in een centrum van een roerige en vrolijke studentenbeweging, waarin de linkerzijde van de studentenpopulatie de toon aangaf.

Het gaat hier om maar één van de transformaties die in het boek over Oranjesingel 42 aan de orde komen. Er zijn er zoveel meer geweest. Ik noem er enkele. Moeizame aanpassingen, in 1928, 1933 en 1953, in de altijd moeilijke cohabitatie van een algemeen NSC en een formeel of in ieder geval feitelijk besloten en corporaal getinte sociëteit. De ingebruikneming van het pand in 1942 als Wehrmachtshuis voor de in Nijmegen gelegerde Duitse soldaten. De inrichting, in 1956, van een drukkeblikante eettafel, 'mensa', in de voormalige sociëteitszaal. De verpaupering van het pand rond 1970, na het uiteenvallen van de samenhangende studentenbeweging en de verhuizing van de mensa naar elders. Het nieuwe gebruik, vanaf 1977, als politiek-cultureel centrum O42 voor een brede kring van gebruikers, van Filmhuis tot homo-jongeren. Tot het faillissement van dit centrum in 2000. Daar hield mijn onderzoek dan ook op.

O42 als politiek-cultureel centrum. ca. 1980

Het pand heeft meerdere transformaties ondergaan



Zoals gezegd: de archieven hebben het basismateriaal geleverd. In het RAN kon ik de archieven van het politiek-cultureel centrum O42 en van het Politiek Kafee van O42 raadplegen. Voor de situatie tot in de jaren '60 waren er in het KDC de archieven van het NSC en van de Radboudstichting, de door het episcopaat gedomineerde drager van de verantwoordelijkheid van en het gezag over de Katholieke Universiteit. Bovendien kon ik alle jaargangen van de Nijmeegse studentenpers vanaf 1925 doorbladeren. Niet onbelangrijk ook: het KDC-Jaarboek. Vijf grote artikelen in de jaargangen van de jaren '70 tot '90 gaven me inzicht in de stromingen en discussies binnen de organisaties van katholieke studenten in de jaren 1925-1945 in en buiten Nijmegen: artikelen van B. van Raaij, H. de Valk, A.F. Manning, M. Kerssemakers en M. Snoek. Houd daarbij nog in gedachten de specialistische bibliotheek van het KDC, met uitgaven zelfs over de meest buitensporige uithoeken van het roomse leven, en dan begrijpt u dat ik in het KDC vele aangename en vruchtbare dagdelen heb kunnen doorbrengen. ¶

Het boek Oranjesingel 42 van Wilfried Uitterhoeve is verkrijgbaar bij diverse boekenwinkels en via de website van de uitgever: www.vantilt.nl



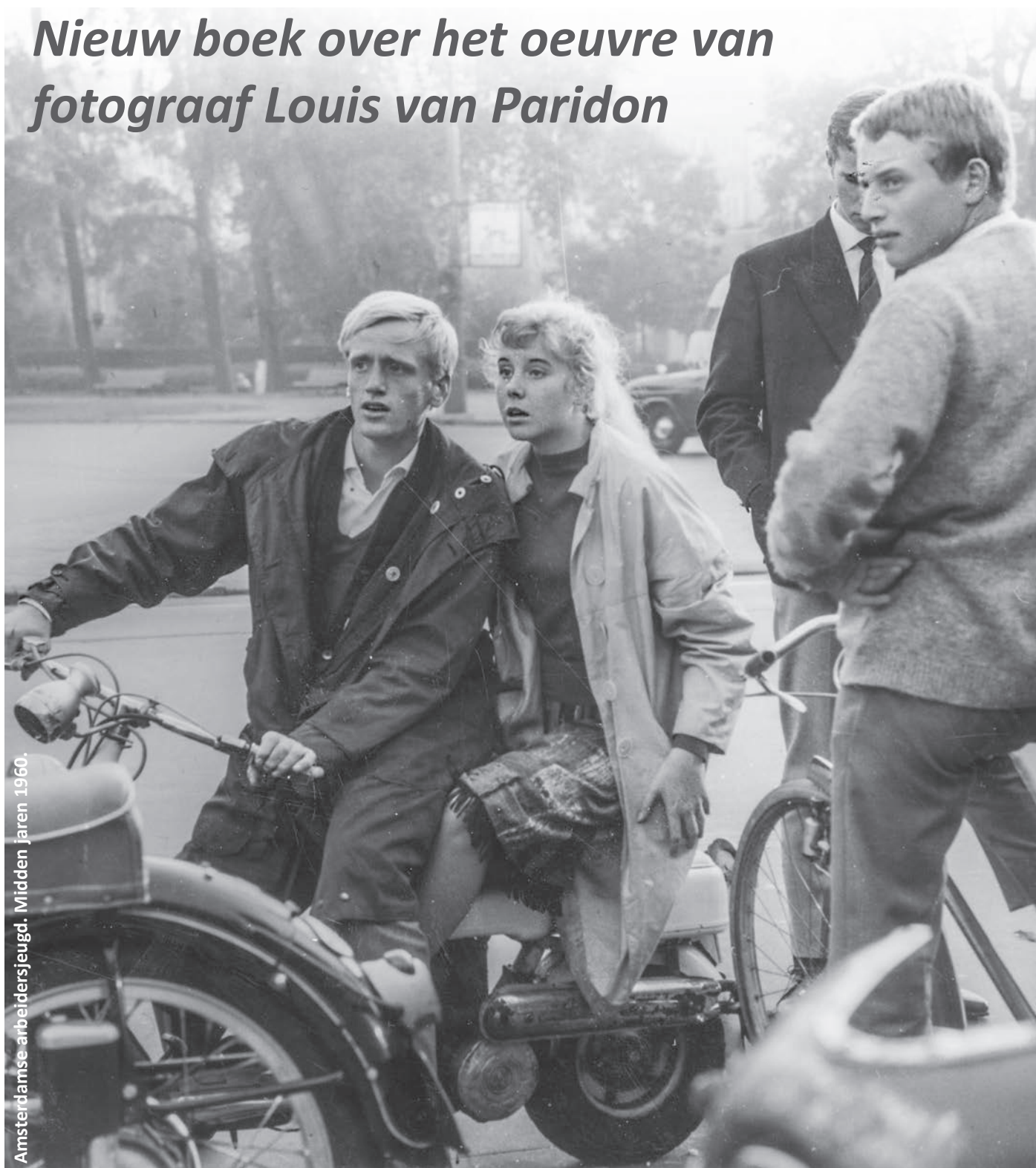
Sociëteit Roland was een corporale tegenhanger van de algemene studentenvereniging N.S.C. Ze werd opgericht in 1928 door drie dispuuten, die graag minder invloed van de kerk wensten binnen de moedervereniging. Op de foto: de installatie van mr. W. Merckelbach als erelid van de sociëteit in het voorjaar van 1939.

‘Een romantisch oog

Nieuw boek over het oeuvre van fotograaf Louis van Paridon



20



Amsterdamse arbeidersjeugd. Midden jaren 1960.

Kort na zijn overlijden organiseerde het KDC in 2017 een tentoonstelling van het werk van de katholieke fotograaf Louis van Paridon (1922-2016). Deze belangrijke fotograaf van het katholieke leven in Nederland was sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw in de vergetelheid geraakt. Zijn overlijden was de aanleiding voor het KDC om aan de hand van een klein overzicht het leven en het werk van de fotograaf te belichten. Omdat het KDC enkel over zwart-witfoto's van de fotograaf beschikt, was de focus van de tentoonstelling vooral daarop gericht.

Tekst: Marieke Smulders, Vefie Poels | **Foto's:** Louis van Paridon (Collectie KDC), Jeffry Huntjens

voor schoonheid'

Maar Van Paridon heeft ook veel kleurenfoto's gemaakt. Journaliste Rianne van Dijk maakte in opdracht van uitgeverij Johan Enschede uit Amsterdam een fotoboek over het kleur-oeuvre van de fotograaf. Het verscheen in juli van dit jaar onder de titel *Hollandse helden in de jaren 60*, en bevat prachtige kleurenfoto's van beroemde Nederlanders zoals Johan Cruijff, Anneke Grönloh en Toon Hermans. Van Dijk toont zich enthousiast over het werk van Van Paridon. "Ik hoop dat dit een opmaat is voor blijvende aandacht voor zijn werk. Van Paridon was een hele goede vakman die zichzelf onderschatte. Hij had een enorm goed oog voor kleur en compositie."

'Hij had een enorm goed oog voor kleur en compositie'

Louis van Paridon was als fotograaf actief in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, voor een waaier aan kranten en tijdschriften. Hij fotografeerde niet alleen de beroemdheden die in het pas verschenen boek te zien zijn, maar legde ook talloze taferelen en plekken in en buiten Nederland met de camera in zwart-wit vast. Een groot deel hiervan toont het katholieke leven van Nederland in die periode. Juist daarom heeft het KDC het zwart-witdeel van de collectie opgenomen, in totaal zo'n 8000 foto's. Partner en erfgenaam van Van Paridon Michel Teulings werkt sinds een jaar als vrijwilliger bij het KDC om deze foto's te beschrijven en in te voeren in de catalogus (zie apart kaartje). Een andere medewerker scant alle foto's en bergt ze op in zuurvrije mappen en dozen in het archiefdepot.

Goud waard

Naast de foto's bewaart het KDC ook archiefmateriaal van Van Paridon, waaronder enkele grote albums met contactafdrukken, kasboeken en knipselboeken. Dit archief vormde een schat aan informatie voor Rianne van Dijk. "De knipselboeken van

Van Paridon waren voor mij goud waard. Zo kon ik precies zien waar zijn foto's werden gepubliceerd. Vervolgens zocht ik er ook de *Katholieke Illustraties* bij waarin Van Paridons werk verschenen is. Ik ging de foto's beter snappen en kon zien waar en waarom ze waren gemaakt."

Van Dijk is als journalist en redacteur werkzaam voor *NRC Handelsblad* en is gespecialiseerd in fotografie. Toen Peter Voskuil van uitgeverij Johan Enschede een poosje geleden vroeg of ze Louis van Paridon kende, zei ze: "Nee, nog nooit van gehoord". Voskuil liet haar weten dat hij een boek over de fotograaf ging maken en vroeg haar om eens naar de beelden van Van Paridon te kijken. "Ik was meteen heel enthousiast. Maar tegelijk ook verbaasd. Hoe was het mogelijk dat ik zijn werk helemaal niet kende? Ik ging op zoek naar informatie maar merkte dat er vrijwel niets over hem was gepubliceerd. Dat was ook het leuke van het hele proces, ik moest bij nul beginnen." Zo kwam ze ook bij het KDC en daar aanwezige collectie van Van Paridon. Hoewel het boek zou gaan over de kleurendia's van Van Paridon, die grotendeels bij fotobureau Hollandse Hoogte zijn ondergebracht, bekeek Van Dijk met belangstelling de vele zwart-witfoto's die via de KDC-catalogus raadpleegbaar zijn.



Zelfportret Louis van Paridon. Ca. 1950.

"Ik wilde zijn kleurenwerk inbedden in het grotere verhaal van zijn leven en werk. Voor het boek hebben we ook een aantal van deze zwart-witfoto's gebruikt. Ze vertellen onder meer het katholieke verhaal van Van Paridon."

Levensverhaal

Het levensverhaal van Van Paridon begint anno 1922 in Amsterdam, waar hij als negende kind wordt geboren in een katholiek gezin. Elf kinderen komen er in totaal, maar twee van hen overlijden al jong en uiteindelijk zien vader Piet en moeder Marie negen kinderen groot worden. Zij krijgen het katholieke geloof met de paplepel ingegoten, ook omdat vader Piet met zijn broers een heiligenbeeldenfabriek en religieuze kunsthandel runt aan de Nieuwezijds Voorburgwal. Louis bezoekt na de lagere school de RK Nijverheidsschool Don Bosco, waar hij de opleiding tot schilder volgt. In 1938 gaat hij aan het werk bij een Amsterdams drukkers- en uitgeversbedrijf, en in de zomer van 1941 begint hij als leerling-tekenaar bij drukkerij De Spaarnestad. Maar het is oorlog en omdat Louis' vader vreest dat zijn zoon wordt opgepakt om als dwangarbeider naar Duitsland te worden gevoerd, stuurt hij hem naar Helvoirt in Brabant waar hij als landarbeider op een boerderij werkt. Louis houdt er een liefde voor het Brabantse boerenland aan over.

Na afloop van de oorlog besluit Louis dat hij fotograaf wil worden. Na een paar jaar waarin hij als leerling- en laborantfotograaf werkzaam is, begint hij in 1950 als zelfstandig persfotograaf. Zijn eerste opdrachten krijgt de jonge Van Paridon van de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ). In de jaren vijftig fotografeert hij voor katholieke bladen als *De Bazuin*, *Katholieke Missiën* en *de Sportparade*. Maar ook begint hij dan bekende toneelspelers te fotograferen, dankzij zijn broer Egbert die als directeur van toneelgroep Centrum de wereld van het toneel goed kent. Vanaf de late jaren vijftig krijgt Van Paridon steeds meer grote opdrachten, onder meer van de *Katholieke Illustratie*. →

'Hij was geen nieuwsjager, maar hij was wél overal bij'

In de jaren zestig beleeft het blad zijn glorie dagen. Een hele reeks fotografen van naam, zowel uit Nederland als uit het buitenland, levert de foto's, onder wie Van Paridon. "Hij was geen nieuwsjager, maar hij was overal bij", zegt Van Dijck. "Hij had een enorme productie en moet enorm hard hebben gewerkt." Van Paridon beschouwde zichzelf niet als een kunstenaar. "Hij was een broodfotograaf, maar dat bedoel ik niet negatief. Hij was een echte vakman, die wars was van kunstfotografie. Maar hij had intussen wel een heel goede kijk op compositie, en hij beschikte over een romantisch oog voor schoonheid. Van Paridon was ook heel goed in het fotograferen van grote groepen. Je moet maar eens kijken naar de Spaarnestadfoto's van Van Paridon die het KDC bewaart. Zijn foto's van groepen jongeren in Rome, van pelgrims in Lourdes, maar ook van arbeiders die op fietsen het fabrieksterrein afkomen.

50
JAAR
KDC

22

Brabant

Het werk van Van Paridon lijkt in de vergetelheid te zijn geraakt. Liefhebbers van fotografie kennen allemaal Ed van der Elsen, Cas Oorthuys en Eva Besnyó, maar dat geldt niet voor Van Paridon. "Fotografen als Oorthuys en Besnyó beschouwden zichzelf als kunstenaars en onderhielden nauwe contacten met de kunstwereld, met musea en subsidieverstrekkers. Van Paridon werkte als nieuwsfotograaf en

Het werk van Van Paridon lijkt in de vergetelheid te zijn geraakt



Van Paridon legde veel bekende Nederlanders vast. In zijn oeuvre zien we de 'Hollandse helden' van de jaren 1950-1960 voorbij komen. Zoals bijvoorbeeld atleten Joke Bijleveld en Fanny Blankers Koen.

was aangesloten bij de NVF, de Nederlandse Vereniging voor Fotojournalisten. De kunstfotografen keken enigszins neer op de persfotografen. Maar Van Paridon had er geen behoefte aan om als kunstenaar te worden gezien. En op een gegeven moment is hij ineens gestopt met fotograferen. Toen er belangstelling voor zijn werk kwam vanuit musea en archieven, gaf hij niet thuis. Hij had er blijkbaar geen zin meer in."

Van Paridon kocht in 1961 een boerderij in Heeswijk-Dinther. Hij voelde zich aangetrokken door het plattelandslife. Steeds vaker verruilde hij Amsterdam voor zijn boerderij, die hij zelf opknapte. Hij had plezier in het restaureren van schilderijen en het verzamelen van oude spullen. Eind jaren zestig zette Van Paridon een punt achter zijn fotografiewerk en richtte zich volledig op zijn bezigheden in Heeswijk-Dinther. Wanneer belangstellenden zich meldden met de vraag of ze misschien werk van hem konden zien, beweerde Van Paridon dat er nauwelijks materiaal was overgebleven.

Cabaretier Toon Hermans.

Zijn werk verdient kunsthistorisch onderzoek

Lampje

Inmiddels is er weer meer aandacht voor het werk van Van Paridon, vooral dankzij het boek dat bij Johan Enschede verscheen. "Paul Onkenhout van de Volkskrant gaf een enorm compliment: volgens hem steekt Van Paridon Ed van der Elsen naar de kroon als het gaat om het vastleggen van het stadsleven van Amsterdam! Dat is toch een recensie die je als uitgever of archief in grote letters op je website kunt zetten," zegt Van Dijk. Vanuit diverse musea is er belangstelling getoond, ook voor de zwart-witfoto's van de fotograaf. Rianne van Dijk juicht dit toe en hoopt dat die aandacht blijvend is. "Maar dan moet er wel een lampje op worden gezet. Er moet onderzoek naar zijn werk worden gedaan en het moet vanuit verschillende invalshoeken worden belicht, dat zou het mooiste zijn. Ik hoop dat Van Paridon door de jonge kunsthistorici van nu die zich met nieuwsfotografie bezighouden, wordt gepresenteerd als iemand die blijvend van waarde is." ¶



Van Paridon maakte ook graag foto's van het 'gewone' leven - en dat hoefde niet allemaal persé katholiek van aard te zijn. Zoals bijvoorbeeld dit straatbeeld van Amsterdam. Midden jaren 1950.



Michel Teulings inventariseert de foto's van Louis van Paridon bij het KDC.

Nog 5.000 te gaan!

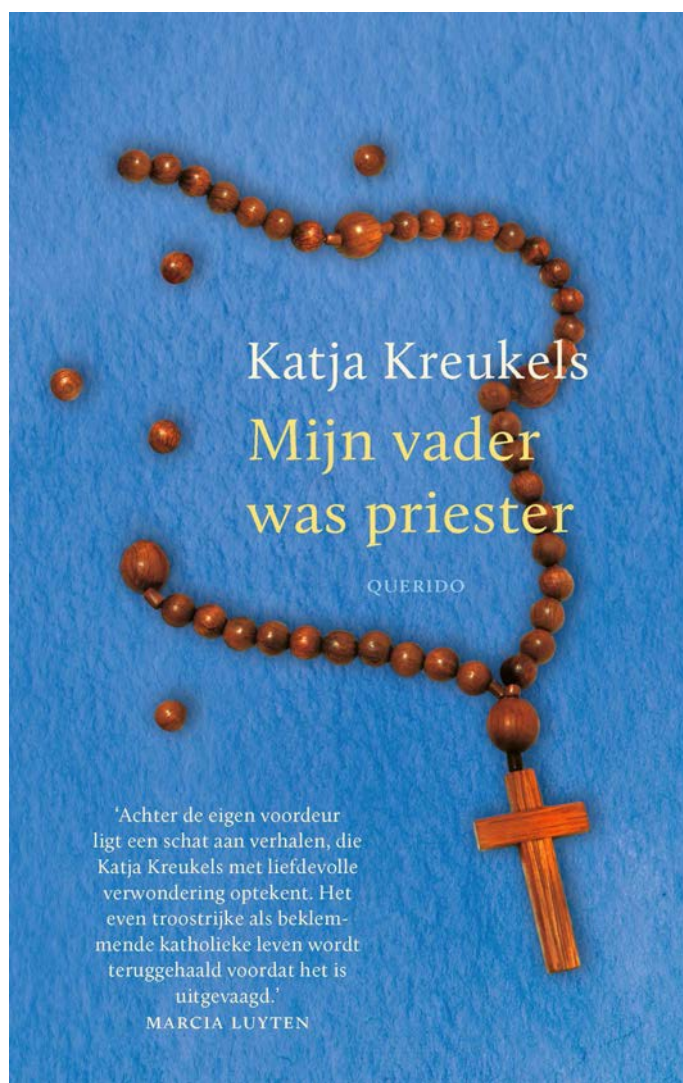
Michel Teulings, partner en erfgenaam van Louis van Paridon, begon in oktober 2018 met het beschrijven en invoeren van de laatste Van Paridon-schenking van duizenden zwart-witfoto's die bij het KDC zijn ondergebracht. Iedere week komt hij vanuit Heeswijk-Dinther een dag naar Nijmegen. "Ik doe nu wat ik eigenlijk al veel eerder zelf wilde doen. Ik had thuis al een computer aangeschaft. Maar bij het KDC is alles beter geregeld. Ik kan gebruik maken van twee schermen, en er is al een goed computersysteem waarvan ik gebruik kan maken."

Het beschrijven van de foto's is soms een hele zoektocht: "Voor- dat ik begin met het beschrijven sorteert ik de foto's eerst op onderwerp, zodat foto's van dezelfde personen of plekken bij elkaar liggen. Twee jaar voor zijn dood heeft Louis trouwens zelf al een selectie van zijn foto's gemaakt. Alles wat hij niet goed genoeg vond, heeft hij toen verscheurd. En hij heeft de onderwerpen op de fotodoosjes gezet. Op de foto's zelf ontbreken echte beschrijvingen. Gelukkig staat er vaak wel een naam op de achterkant van de foto, maar dat is lang niet altijd het geval. Soms herinner ik me zelf nog een gezicht van vroeger, soms vraag ik wat rond bij collega's. Met een kleine aanwijzing kan ik gaan zoeken op internet en dat levert vaak wat op."

Inmiddels heeft Michel Teulings 1500 foto's ingevoerd. Er zijn er nog zo'n 5000 te gaan.

Rianne van Dijk (red.),
*Hollandse helden in de
jaren 60. Het kleuren-
archief van Louis van
Paridon*
Uitgeverij Joh. Enschede
(Amsterdam 2019).
ISBN 9789082471793





Boekrecensie

Het KDC ontvangt wekelijks prachtige aanwinsten voor de bibliotheek. Het gaat hierbij om publicaties over het katholieke leven of de collecties. In de *Impressie* besteden we aandacht aan de uitgaves die ons het meest in het oog zijn gesprongen.

Door de redactie | Beeld: Uitgeverij Querido

Katja Kreukels

Mijn vader was priester

De journaliste Katja Kreukels was in 1992 achttien jaar toen haar vader Joep Kreukels, gemeentearchivaris van Sittard, haar vertelde dat hij priester was geweest. Zijn uitsteden in 1970 was min of meer een familiegeheim: zijn ouders en zussen hadden zich er mee verzoend, maar er werd niet meer over gesproken. In de jaren die volgden op haar vaders 'bekentenis' groeide bij Katja de nieuwsgierigheid naar het hoe en waarom. Tien jaar later reisde zij met haar vader naar IJsland, waar hij als missionaris gestationeerd was geweest, waarna zij getweeën besloten dat dit boek er moest komen.

De vader van Joep (Katja's opa dus) had bij de Montfortanen gestudeerd, maar om gezondheidsredenen zat een priesterstudie er, tot zijn grote teleurstelling, niet in. Joep zelf kreeg een katholieke opvoeding en trad op zijn beurt wel in bij de Montfortanen. In 1965 werd hij priester gewijd en uitgezonden naar de missie in IJsland. Het was daar koud, eenzaam en veel had hij er niet te doen. Daarmee begon de twijfel aan zijn keuze op te komen. Toen hij vervolgens naar de universiteit van Bonn werd gestuurd om er oecumenische theologie te gaan studeren, nam die twijfel in het bruisende stadsleven alleen nog maar toe. In 1970 besloot Joep het ambt te verlaten en dispensatie aan te vragen.

Vanaf 2009 interviewde Katja haar vader. Zij wordt daarbij, anders dan sommige andere journalisten, gedreven door

oprechte nieuwsgierigheid, zonder merkbare last van oud zeer. Het traditionele katholicisme kende zij van haar oma, die haar inwijdde in de oude gebruiken en devoties – en haar het liefst non had zien worden; het open katholicisme kreeg zij mee in haar opvoeding – kerkelijk en religieus (wat niet hetzelfde is) actief, maar niet dwingend. Zij interviewde haar vader niet alleen, zij gingen ook op pad naar plaatsen waar haar vader herinneringen aan had uit de jaren van zijn priesteropleiding en zijn priesterschap: zoals gezegd naar IJsland, en naar Meerssen, het Leender Kapelke, en naar de sacramentsprocessie in Schimmert. Zelf leefde Katja om de sfeer te proeven een aantal dagen mee in het Montfortaner klooster in Oirschot.

Het resultaat is *Mijn vader was priester*, waarin de hele geschiedenis wordt verteld vanuit vier invalshoeken: de herinneringen van haar vader, Katja's eigen jeugdherinneringen, hun gezamenlijke ondernemingen, en de bredere kerkelijke geschiedenis. Dat resulteert in een buitengewoon leesbaar verhaal. De belevenissen en beleving van haar vader staan centraal, maar de journalistieke nieuwsgierigheid van de dochter is voortdurend voelbaar. De combinatie van die twee maakt het boek bijna spannend. ¶

**Katja Kreukels, *Mijn vader was priester*
Uitgeverij Querido (Amsterdam/Antwerpen 2019)
ISBN: 9789021416854**

Erfgoedschat

Dagboeken van een zoeaaf

In het kader van het 50-jarig bestaan van het KDC en de start van *Radboud Erfgoed* introduceren we vanaf deze editie een nieuwe rubriek 'Erfgoedschat', waarbij onze archivaris Ramses Peters de KDC-collecties induikt op zoek naar de mooiste schatten van het katholieke erfgoed.

Tekst: Ramses Peters

Foto's: Collectie KDC

Onbekende zoeaaf-soldaat uit Uden.



Dagboek van J.M. Visser



25

In het *Archievenblad* heb ik er ooit al eens een kort verhaal aan gewijd, maar ook u, lezers van *Impressie*, wil ik deze archiefschat niet onthouden: de zoeaavendagboeken van Johannes Mattheus Visser. In 2012 kreeg ik van een mevrouw uit Molenhoek een setje van vijf dagboeken, wat correspondentie en drie medailles – bij elkaar niet meer dan 2 á 3 archiefdozen. De stukken waren naar verluid afkomstig van twee neven, die als zoeaaf in 1866 vanuit de omgeving van Alkmaar naar Rome waren gereisd om te voorkomen dat de Kerkelijke Staat zou worden ingelijfd bij Italië.

De geschiedenis van de zoeaven is u wellicht bekend: Tot 1870 was de paus naast hoofd van de katholieke kerk ook het hoofd van de Kerkelijke Staat, een gebied dat grofweg het midden van het huidige Italië omvat. De aspiraties van de leiders van de Italiaanse eenheidsbeweging als Victor Emanuel II en Giuseppe Garibaldi bedreigden de staat en ook binnen de Kerkelijke Staat waren er velen die streefden naar een verenigd Italië, ontevreden met het verouderde en corrupte bestuursapparaat. Aanvankelijk kon paus Pius IX nog rekenen op de steun van de Franse koning Napoleon III, maar toen diens aandacht vanaf 1864 verschoof naar andere Europese conflicten, zag de paus zich gedwongen om onder alle Europese katholieken vrijwilligers te gaan werven voor het hopeloos verouderde en te kleine pauselijke leger. Vooral in Nederland was het animo om voor de Heilige Vader te strijden groot: van de ruim 11.000 militairen die het leger zoeaven telde, kwamen er tussen de 3000 en 4000 uit Nederland, de grootste afzonderlijke groep binnen het leger. Veel heeft het Hollandse enthousiasme echter niet geholpen. Toen Napoleon III vanwege de Frans-Duitse oorlog in 1870 zijn laatste troepen uit Rome terugtrok, zag Pius IX geen andere optie dan de Italiaanse troepen Rome te laten binnentreden.

Desalniettemin is het een geschiedenis die nog steeds tot de verbeelding spreekt. Regelmatig spreek ik KDC-bezoekers, waarvan een verre voorvader in het zoeavenleger heeft gediend. Dit jaar nog ontving ik een boekwerk van meer

dan 500 pagina's in het Spaans over de deelname van twee beroemde zoeaven, de gebroeders Wils uit Ravenstein, die na afloop van hun Romeinse avontuur dienden in het Carlistenleger in Spanje.

Verschillende KDC-medewerkers, zoals Ton Gal en Huub van Veghel, hebben zich de afgelopen jaren bezig gehouden met het ontcijferen en transcriberen van de dagboeken. Aanvankelijk dachten we dat het om twee series dagboeken ging, één van Johannes Mattheus Visser, bloemist uit Alkmaar en de andere van zijn neef, ook Johannes, maar geen Mattheus, Visser, uit Castricum. Na grondige studie bleek echter dat we te maken hadden met drie versies van hetzelfde verhaal: de dagboek aantekeningen van één en dezelfde Johannes Mattheus Visser. Tijdens zijn verblijf in Rome pende Visser zijn belevenissen in twee schriftjes neer. Vermoedelijk heeft hijzelf of iemand anders na terugkomst in Nederland zijn teksten netjes overgeschreven en geredigeerd.

Ten slotte heeft hij later nog een begin gemaakt aan zijn memoires over diezelfde periode. Opvallend aan de latere kopieën is dat ze ophouden op het moment dat het zoeavenleger verliezen begint te lijden. Het doet vermoeden dat Johannes het moeilijk vond deze voor hem waarschijnlijk pijnlijke periode opnieuw te beleven.

Daarnaast springt niet het strijdlustige, maar vooral het devote karakter van de teksten van Visser in het oog: zijn mateloze bewondering voor Pius IX, de minutieuze beschrijving van alle kerken en kloosters die hij op zijn tochten in en rondom Rome tegenkomt, de overtuiging dat hij met een hoger doel bezig is wanneer hij de barre tochten op zoek naar vijandelijke legers onderneemt. Spannend zijn de verhalen eerlijk gezegd niet, maar het is zeker boeiend om in de belevingswereld van een negentiende-eeuwse Alkmaarse katholiek in den vreemde te duiken. De transcripten van de dagboeken komen begin 2020 online en wie daar niet op kan wachten: de scans van de dagboeken kunt u nu al via onze website bekijken. ¶



Klaslokaal Fons Vitae. Amsterdam ca. 1950.

Op 18 september verdedigde ik mijn proefschrift over drie door zusters geleide katholieke meisjeslycea, *In deugd en wijsheid groeien*. Mijn studie baseerde ik grotendeels op de archieven van de congregaties en de schoolarchieven van de drie lycea. Ook maakte ik dankbaar gebruik van de collecties van het KDC.

Tekst: Marieke Smit | **Foto:** Archief Fons Vitae

In mijn boek vergelijk ik de schoolpraktijk op drie meisjeslycea met elkaar. Fons Vitae in Amsterdam werd geleid door de Franciscanessen van Heythuysen, de Zusters van Liefde stonden aan het hoofd van het Tilburgse Theresialyceum en op Mater Dei in Nijmegen zwaaiden de Ursulinen van de Romeinse Unie de scepter. In 1950 hadden deze drie congregaties samen tien van de dertien door zusters geleide meisjeslycea van Nederland in handen.

Wat vind ik zo interessant aan mijn onderzoek? Het gaat over de vraag hoe meisjes hun katholiek-zijn, hun vrouw-zijn en hun hoge opleidingsniveau met elkaar verenigden. Ze leefden immers in een tijd waarin het dominante ideaalbeeld voor vrouwen dat van de moeder en huisvrouw was. Wat moesten zij met hun opleiding gaan doen? Welke bagage vonden hun opvoeders belangrijk voor deze toekomstige intellectuele elite van katholieke vrouwen? En dachten alle

betrokkenen daar hetzelfde over? Ik ben in de schoolarchieven, de archieven van de onderwijsinspectie, van de zustercongregaties, in stadsarchieven en in de collectie van het KDC op zoek gegaan naar bronnen die dit verhaal van binnenuit konden vertellen.

Hoe konden meisjes hun katholiek-zijn, hun vrouw-zijn en hun hoge opleidingsniveau met elkaar verenigen?

In mijn onderzoek draait het om zusters, lekendocenten en leerlingen. Zij liepen immers iedere dag door de schoolgangen. Daarnaast besteed ik aandacht aan partijen die zich niet dagelijks op de schoolterreinen begaven, maar wel bepaalde eisen stelden en verwachtingen hadden,

zoals de congregaties die het schoolbestuur in handen hadden, ouders van de leerlingen, het ministerie van onderwijs en de onderwijsinspectie, en geestelijke hoogwaardigheidsbekleders uit de bisdommen, onder wie de bisschoppelijke schoolinspecteurs.

Geloofsoopvoeding

Om de ontwikkelingen op de drie scholen uit mijn onderzoek in een breder perspectief te plaatsen, maakte ik volop gebruik van op het KDC aanwezige achtergrondliteratuur, tijdschriften, KASKI-rapporten, knipselmappen en archieven. Om te achterhalen welke achterliggende opvoedidealen een rol speelden bij het onderwijs van de zusters, bestudeerde ik bijvoorbeeld katholieke tijdschriften als *Dux* en *Verbum* en andere opvoedkundige publicaties. Ik wilde weten in hoeverre opvoeddiscussies die in katholieke tijdschriften werden gevoerd, hun weg vonden naar zustercongregaties. Namen zij die inzichten

in geloofscrisis?

mee naar hun scholen? Ter illustratie geef ik een voorbeeld uit mijn proefschrift dat gaat over de discussie die in de jaren twintig en dertig werd gevoerd over geloofsopvoeding.

Ondanks het organisatorische succesverhaal – in de jaren twintig ging het getalsmatig goed met het katholieke onderwijs – bestond er onder katholieke opvoeders angst of de geloofsopvoeding wel zou slagen. Het tijdschrift *Dux*, dat in 1927 door het RK Bureau voor Onderwijs en Opvoeding was opgericht en dat zich richtte op priesters die zich met katholiek jeugdwerk bezighielden, signaleerde bijvoorbeeld dat kinderen de kerk verlieten als zij eenmaal op eigen benen stonden. De hoofdredacteur, de jezuïet pater Lamers, merkte zelfs op dat men was gaan spreken van een ‘godsdienstcrisis’ die net zo ‘natuurlijk’ scheen te zijn als de fysieke en psychische veranderingen die in de puberteitsjaren optraden. *Dux* wijdde in de tweede jaargang daarom een heel nummer aan de vraag of ‘een geloofscrisis’ een natuurlijk onderdeel was van de ontwikkeling van de ‘rijpende jeugd’.

Het thema van de geloofscrisis, waarvoor vooral jongeren gevoelig leken, bleef op de agenda en was ook onderwerp van gesprek onder zusters. Zo woonden ruim honderd zusters in 1935 een lezing bij van de dominicaan pater Winkel over de godsdienstige vorming van meisjes tussen 12 en 18 jaar die hij als volgt begon: ‘Hoe komt het toch, zal menigeen zich wel eens afvragen, dat zoveel jongens en meisjes afzakken in het godsdienstige en later soms hun geloof totaal verliezen?’ Onder de honderd zusters die bij de cursus voor religieuzen waren die jaarlijks door de RK Vrouwenbond werd georganiseerd, bevonden zich ook Ursulinen van de Romeinse Unie en Zusters van Liefde. De zusterdocenten van het Theresialyceum die de lezing bijwoonden, waren er zeer over te spreken.

In 1939 nodigde de RK Vrouwenbond de redemptorist Hans Helmer uit om op de jaarlijkse cursus voor religieuzen over het thema van de geloofsopvoeding te spreken. Hij was onder zusters onder andere bekend omdat hij de boekjes *Met*

Christus. Kerkboek voor grote jongens (1935) en *In Christus. Kerkboek voor grote meisjes* (1935) had geschreven. Deze kerkboekjes – beide onderdeel van de KDC-bibliotheekcollectie – waren een uiting van een doordachte geloofsopvoeding die nadrukkelijk aan wilde sluiten bij de leefwereld van kinderen. In zijn lezing sprak pater Helmer over zijn boek *Er is nog veel te doen...: een boek voor ouders, zielzorgers en andere opvoeders* (1938). De Ursulinen van de Romeinse Unie die de lezing zouden bijwonen, werd door de provinciale overste aangeraden om zich goed voor te bereiden en zijn boek van tevoren te lezen.

‘Een godsdienstcrisis scheen natuurlijk te zijn in de puberteit’

In de geloofsopvoeding zou het er niet alleen om moeten gaan om kinderen te leren gebieden op te zeggen, zo schreef pater Helmer in zijn boek. Ook het feit dat kinderen iedere ochtend te communie gingen, zei volgens hem nog niet zo veel. Het allerbelangrijkste was dat kinderen de Heilige Mis beter gingen begrijpen, daarna volgde misbezoek vanzelf. Hij was er dan ook op tegen dat scholen hun leerlingen verplichtten in de ochtend naar de schoolmis te komen. Gezinsbezoek in de parochiekerk, zoals voor de leerlingen van het Theresialyceum gebruikelijk was, vond hij beter.

Enquêtes

Mère Xavier Dütting, provinciale overste van de ursulinen, haalde in een lezing over de ‘H. Misbeleving’, die zij in 1940 hield voor andere ursulinen, een breder uitgezette enquête onder haar medezusters aan. Daaruit bleek dat de meningen over de vraag of ze de leerlingen moesten verplichten dagelijks naar de mis te gaan ‘uiteen’ liepen. De vraag of het misbezoek verplicht gesteld zou moeten worden, moest wat mère Xavier Dütting betreft ‘volmondig’ met ja worden beantwoord. Het afnemen van enquêtes was binnen de ursulinenorde in de jaren 1930 overigens een gangbaar middel aan

het worden om meer inzicht te krijgen in belangrijke thema’s. Deze democratische manier van communiceren was binnen congregaties uitzonderlijk. Vragen naar elkaars meningen creëerde immers ook ruimte voor meningsverschillen en dat druiste in tegen de kloosterlijke gehoorzaamheid.

Niet alleen de ursulinen zelf werden geënquêteerd over religieuze vorming. Ook hun leerlingen werden aan uitgebreide vragenlijsten onderworpen. Het archief van de Ursulinen van de Romeinse Unie bevat drie verschillende enquêtes uit 1939, gehouden onder leerlingen van klas drie en vier van de hbs-afdeling van hun Maastrichtse meisjeslyceum. Dat ook leerlingen werden ondervraagd, sluit aan bij de aanpak van onderzoekers die publiceerden in *Verbum*, een katholiek tijdschrift voor godsdienstonderwijs dat aan alle zusters die betrokken waren bij het onderwijs meermaals werd aangeraden door de provinciale overste.

De confrontatie van het materiaal dat ik op het KDC aantrof met het bronnenmateriaal uit de schoolarchieven, leverde kortom interessante inzichten voor me op. Mijn onderzoek laat zien dat de vragen die wetenschappers en priesters in diverse tijdschriften en boeken stelden over de geloofsbeleving van jongeren, ook door de zusters zelf werden besproken. Bij de Ursulinen van de Romeinse Unie werden vragen over de godsdienstbeleving van de jeugd niet alleen in lezingen aangehoord, maar ook binnen de congregatie bediscussieerd. De zusters gaven daarbij soms andere antwoorden dan de kenners – priesters, pedagogen en anderen – in hun vakbladen en veelgelezen pedagogische boeken. Ook bevroegen de zusters elkaar én hun leerlingen op hun eigen meningen en ervaringen. Mijn boek draagt dus bij aan een geschiedschrijving ‘van onderop’, waarin de actoren uit de geschiedenis van de katholieke meisjeslycea de hoofdrol spelen. ¶

De bronnen waarop dit artikel is gebaseerd zijn alle terug te vinden in het proefschrift van Marieke Smit, *In deugd en wijsheid groeien. Drie door zusters geleide meisjeslycea, 1914-1968* (Valkhof Pers, Nijmegen 2019).

Bijzondere collecties uitgelicht

De doorbraak van katholieke vrouwen

Gedurende de Maand van de Geschiedenis 2019 was er aandacht voor het thema vrouwengeschiedenis en de tegenstellingen tussen de sekse. In dit kader organiseerde het KDC samen met 024 Geschiedenis een studiemiddag en expositie over de doorbraak van katholieke vrouwen. Het stereotype beeld is dat zij zich vrijwillig aan 'de zijlijn van de geschiedenis' zouden hebben gevoegd, als echtgenote, moeder of religieuze. Maar klopt dit beeld wel? Hoeveel speelruimte kregen ze of moesten ze hun plaats in de maatschappij veroveren? Binnen de KDC-collecties liggen volop mogelijkheden om deze vragen te beantwoorden. Het unieke foto- en archiefmateriaal kan inspireren tot nieuwe onderzoeken en projecten. Het onderzoek van Marieke Smits over meisjeslycea is een prachtige illustratie hiervan. Wellicht kunnen we u ook inspireren met enkele andere voorbeelden uit onze collecties?



28

Door de redactie | Foto's: Collectie KDC



Marga Klompe (1912-1986)

Zij was een politica uit Arnhem. Na een carrière in het onderwijs werd ze Tweede Kamerlid voor de KVP. In 1956 werd zij de eerste vrouwelijke minister van Nederland. Ze was de eerste vrouw die de eretitel Minister van Staat kreeg.



Wies Stael-Merkx (1926-2012)

Zij was een activiste en de voorzitter van de Acht Mei Beweging. In 1985 had zij enkele aanvaringen met aartsbisschop Simonis van Utrecht, die haar verbod om met de paus te spreken. Op 8 mei organiseerde zij samen met andere critici een grote manifestatie op het Haagse Malieveld.

Christine Mohrmann (1903-1988)

Zij was de eerste vrouwelijke hoogleraar aan de Katholieke Universiteit. Ze gaf les in klassieke talen in Nijmegen en Amsterdam en was een pionier in de vroegchristelijke literatuur.



Antonia Brico (1902-1989)

Zij was een in Nederland geboren Amerikaanse dirigente en pianiste. In Berlijn volgde zij als eerste vrouw de dirigentenopleiding van de Rijksacademie voor Muziek. In 1930 maakte zij haar debuut door óók als eerste vrouw de befaamde *Berliner Philharmoniker* te dirigeren.



Mia Smelt (1914-2008)

Zij was een radiopresentatrice en programmamaker bij de KRO. Van 1949-1974 presenteerde zij het ochtendprogramma *Moeders Wil is Wet*, waarmee ze de harten van heel Nederland veroverde. Haar programma trok in de hoogtijdagen twee miljoen luisteraars.



Ans van Zeijst (1906-1988)

Beter bekend onder haar klooster-naam: Zuster Theofoor. Zij was een kunstenares en ontwerpster uit Utrecht. Zij wordt gezien als dé grafisch vormgeefster van het katholiek Nederland uit de naoorlogse jaren.

Tine Halkes (1920-2011)

Zij was een theologe en feminist. Zij was de eerste hoogleraar feminisme en christendom in Nederland. Als lid van de Acht Mei Beweging kwam zij eind jaren 1980 in opspraak door haar kritische houding tegenover de paus, die naar haar smaak te conservatief was.



De Graal Nederland (1928-1993)

De Graal was een katholieke lekenvereniging die zich begin 20^e eeuw wijdde aan de vorming van meisjes en jonge vrouwen. Belangrijke karaktertrekken van de beweging waren de strikte, bijna totalitaire organisatie en haar alomvattend idealisme. ¶



Hans Spaans

Ieder boek, een feest van herkenning

Tekst: Jenna The (Ex Tempore) | **Foto:** Jeffry Huntjens

Na 38 jaar neemt Hans Spaans in december 2019 afscheid van het KDC als bibliotheek-technisch medewerker, vanwege zijn welverdiende pensioen. Een goed moment om terug te kijken op zijn ‘fijne tijd’ hier, zoals hij het zelf graag noemt.

Na het behalen van het diploma assistent-bibliothecaris aan de Bibliotheek- en Documentatie Academie te Deventer (1978) was het voor Hans niet makkelijk een betaalde baan te vinden vanwege de hoge werkloosheid en bezuinigingen in de bibliotheeksector. In 1980 verhuisde hij naar Nijmegen en ging hij samenwonen met Agnes, die hij had leren kennen op de academie. Na wat baantjes via een uitzendbureau, kreeg Hans in december 1981 in het kader van de ‘Werkverruimende Maatregeling’ (WVM) werk aangeboden bij het KDC. Een jaar lang hield Hans zich bezig met de categoriale documentatie, het ordenen en beschrijven van knipsels, affiches e.d. en het invoeren daarvan in de computer. Tot zijn verrassing werd hij eind 1983 door de toenmalige directeur Jan Roes gevraagd om te solliciteren voor een vaste aanstelling bij het KDC – en met succes.

Hans begon onder leiding van bibliothecaris André Maes, van wie hij de fijne kneepjes van het vak leerde. Dit hield toen nog vooral papierwerk in, maar als gevolg van de digitalisering en automatisering veranderde dit al snel in computerwerk. Met het PICA-project kwam de digitalisering in een stroomversnelling. Samen met een aantal vrijwilligers en religieuzen heeft Hans meegeholpen aan de ‘retro-invoer’ van de kaartcatalogus in een landelijk geautomatiseerd systeem (GGC), de voorloper van het huidige WorldCat (RUquest). Naast het ontdebellen en verwerken van de vele schenkingen behoorde het bestellen van nieuwe boektitels tot zijn takenpakket. Eerst gebeurde dat handmatig door strookjes met titels op een A4-tje te plakken, later ging ook dat digitaal in een apart acquisitiebestand. Daarnaast hield Hans zich bezig met het beheer van de collectie, het bindwerk en de bewegwijzering in het magazijn.

Ondanks de digitalisering heeft Hans nog steeds geen afscheid kunnen nemen van zijn oude vertrouwde kaartenbak: ‘de Standcatalogus van de KDC-Studiezaal’.

“Hiermee kan ik de boeken snel terugvinden op plaatscode, bijvoorbeeld als ze zoek raken.” Het bindwerk en structureel beheer heeft nog een voordeel, weet Hans, “Namelijk dat je regelmatig weer boeken terugvindt, die bijvoorbeeld verkeerd zijn teruggeplaatst of uit de collectie zijn verwijderd. Elk boek dat weer wordt hergecatalogiseerd geeft voldoening.”

Na jaren tussen de boeken te hebben gewerkt, is het moeilijk om nog te zeggen wat nou de meest bijzondere aanwinst was in deze periode.



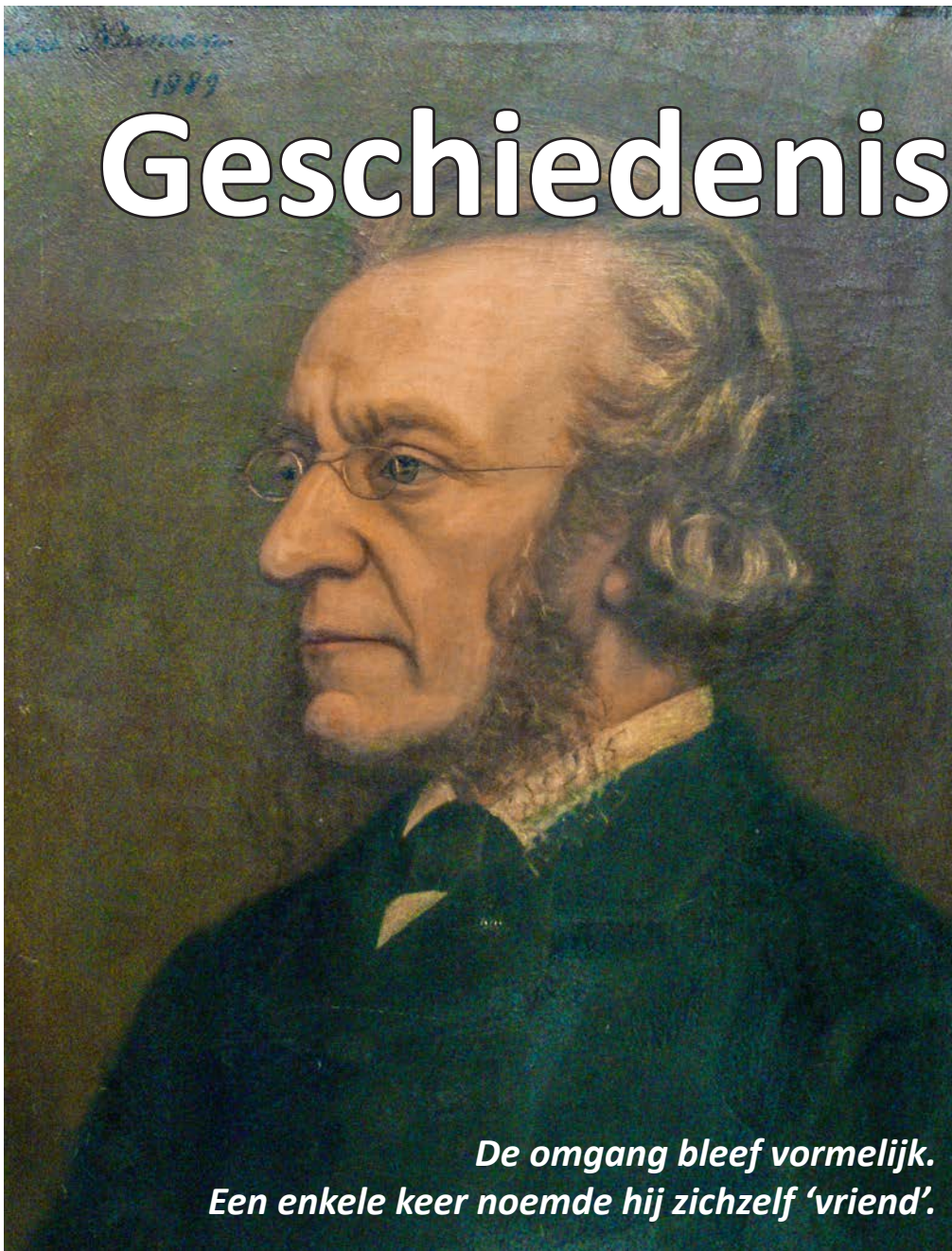
“Het is vooral een feest van herkenning”, verklaart Hans. Hij heeft onderhand wel elke publicatie in handen gehad. Toch blijven hem bepaalde titels bij. Zoals een kleine brochure over het bisschoppelijk mandement van 1954, dat uit zijn geboortjaar stamt; een bijzondere collectie van de parochiegedenkböeken, die Hans in al die jaren enorm zag groeien – van eenvoudige brochures tot mooie fotoböeken; en het prachtige fotoböek *Memoriale*, over het katholieke leven, dat alle KDC-medewerkers in 1996 als kerstpakket kregen. Ook aan de tekeningen die hij voor verschillende KDC-projecten heeft mogen maken, bewaart hij warme herinneringen.

Ten slotte benoemt Hans nog de fijne contacten die hij al die jaren heeft gehad met zijn collega’s.

“Student-assistenten, dienstweigeraars, zusters, paters en broeders – Zoveel mensen van diverse pluimage werkten hier, dat vond ik altijd wel héél bijzonder. Je hebt een bijzondere band met elkaar.”

Hans omschrijft dit als ‘een soort familiegevoel’. Vooral de jaarlijkse ‘uitstapjes’ waren gezellig. En vaste prik in de beginjaren was de afsluitende barbecue bij de familie Roes thuis. Hoewel het vreemd voor hem voelt dat hij deze ‘familie’ nu gaat verlaten, is hij ook toe aan een nieuwe stap en zullen de herinneringen aan het KDC hem altijd bijblijven: “Ik kan terugkijken op een mooie tijd.” 📖

Geschiedenis van een Opdrachten



*De omgang bleef vormelijk.
Een enkele keer noemde hij zichzelf 'vriend'.*

Schilderij van Alberdingk Thijm door Clasine Neuman uit 1889.

Joseph Alberdingk Thijm was een markante katholieke inwoner van het 19^e-eeuwse Amsterdam. In deze stad had hij een zaak in conserven ('verduurzaamde levensmiddelen') en, aan het Singel, een boekwinkel, tevens binderij, drukkerij en uitgeverij. Maar zijn hoofdbezigheid bestond uit schrijven en dichten. Daarnaast was hij betrokken bij alles wat er op cultureel gebied in de stad gebeurde. Een gevelsteen aan het huis aan de Nieuwezijsd Voorburgwal waar hij jaren lang heeft gewoond en gewerkt, herinnert nog steeds aan deze bekende Amsterdammer. Maar deze publieke figuur had als huisvader en echtgenoot ook een privéleven. Hiervan getuigt een aantal handgeschreven opdrachten aan zijn vrouw die te vinden zijn op overdrukken van zijn publicaties die hij haar schonk. Een selectie van deze opdrachten wordt hier voor het eerst gepubliceerd.

Tekst: Peter van Dael | **Foto's:** Collectie KDC

Drie convoluten

De Amsterdammer Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889) is bekend als dichter en schrijver. Hij publiceerde onder andere in de door hem in 1855 opgerichte *Dietsche Warande. Tijdschrift voor Nederlandsche Oudheden, en nieuwere kunst & Letteren*. Verder is hij belangrijk als emancipator van het katholieke volksdeel in Nederland. Door zijn schrijversactiviteiten en door zijn relatie met de architect Pierre Cuypers – die in 1859 trouwde met een zus van Thijm – had hij grote invloed op de ontwikkeling van de neogotiek in Nederland. Hij liet een enorm archief en een bibliotheek van 55.000 banden na. De boeken werden in 1890 geveild. Het archief werd door de taalkundige en literatuurhistoricus dr. J.F.M. Sterck bijeengebracht. Via Josephs oudste zoon Jan, lid van de orde der jezuïeten, kwam het in 1912 terecht in het door jezuïeten beheerde Ignatiuscollege te Amsterdam. In 1935 schonk de toenmalige rector van het college de collectie onder de naam van Bibliotheca Thijmiana aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen (nu: Radboud Universiteit). In 1970 werd de collectie overgedragen aan het Katholiek Documentatie Centrum.

Drie convoluten bestaande uit overdrukken van artikelen van Thijm zijn echter in de bibliotheek van het voormalige Ignatiuscollege achtergebleven, onder de titel van J.A.A.Th. Verspreide stukken verzameld, 6 Dec. 1868 (3 delen). Zeventig van de 82 overdrukken zijn voorzien van een handgeschreven opdracht van Thijm aan zijn vrouw Mina Kerst (1824-1894). Het is niet bekend hoe de overdrukken terecht zijn gekomen in de bibliotheek van het Ignatiuscollege. In 2014 zijn de convoluten in het bezit gekomen van het KDC. Hier zijn zij toegevoegd aan het archief J.A. Alberdingk Thijm. In dit artikel wordt voor de eerste keer een aantal opdrachten gepubliceerd die in de drie convoluten voorkomen.

liefde

van Joseph Alberdingk Thijm aan zijn vrouw Mina Kerst

Vriendschap

Joseph Alberdingk Thijm werd op 13 augustus 1820 geboren in Amsterdam en gedoopt in de jezuïetenkerk De Zaaier aan de Keizersgracht. Zijn vader, Joannes Franciscus Alberdingk (1788-1858), leidde een firma voor de fabricage van huishoudelijke oliën. Zijn moeder heette Catharina Thijm (1793-1864). Omdat de naam Thijm dreigde uit te sterven, kreeg Joannes Franciscus Alberdingk in 1834 toestemming om de naam Thijm toe te voegen aan zijn eigen naam. Toen Joseph elf was, ging hij naar de Leer- en Kweekschool der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op de Bloemmarkt. In 1835 - Joseph was toen veertien - kocht zijn vader voor hem een zaak in conserven in de toenmalige Stilsteeeg.

Joseph kwam vanaf zijn 21^e jaar (1841) geregeld op bezoek bij de beeldhouwer Louis Royer (1793-1868) en diens vrouw Carolina Frederica Kerst (1803-1883) op de Oudezijds Achterburgwal 213. Royer en zijn vrouw hadden geen kinderen, maar waren pleegouders van Carolina's nichtje Mina Kerst, wier vader weduwnaar was geworden toen zij drie jaar was. De echtelieden Royer waren ook graag geziene gasten bij de ouders van Joseph. Vanzelfsprekend leerden Joseph en Mina elkaar kennen. In september 1843 schonk hij haar een boek met een opdracht waarin hij zichzelf 'un rimeur-épicier' noemde. In opdrachten uit 1844 spreekt Joseph haar aan als 'Mejufvrouw Mina Kerst' en noemt hij zichzelf 'de auteur'. Zij waren kennissen van elkaar, maar hadden nog niet voor elkaar gekozen. Op 25 november 1844 vereerde hij haar met *Nieuwe rozen* (1839) van J.J.L. ten Kate, te vinden in het eerste deel van de convolutenverzameling. Bij dit gedicht zijn twee losse blaadjes gevoegd met een in een archaïserend Frans geschreven gedicht. Uit dit, tamelijk onbegrijpelijke, aanbiedingsgedicht is in ieder geval op te maken dat

ze elkaar de avond tevoren gesproken hadden en dat zij in het zwart gekleed was. Ik citeer de eerste twee coupletten:

à Madelle Mina Kerst...

*Si force ne m'étoit de faire bouche close
(Le babil ne sied guère à la "Discrétion")
Gente dame, croyez, qu'à desfault d'autre chose,
Ma plus brillante "Rose"
Pour moy vous ravirait un brin d'attention.*

*Nous avons beau relas à narrer, je vous jure,
Entr'autres (ce qu'à peine on ose apercevoir,
Modeste qu'on vous voit) que la dentelle en noir,
Unissant robe simple à très noble coiffure,
Fit ensemble charmant de mise hier au Soir.*

De omgang bleef voorlopig vormelijk. Een enkele keer noemde hij zichzelf 'vriend': 'Mejufvrouw Mina Kerst van haren Vriend den Auteur / Amst. 16 Decr. 1844.'



Mina Kerst, Alberdingk Thijm's vrouw, ca. 1850.

Op 4 februari 1845 stortte Joseph in, hij was overspannen.. Hem werd rust voorgeschreven. Het contact met Mina bleef. Van 19 juni 1845 tot 13 september van dat jaar maakte hij met een oom een reis naar Duitsland en Italië om de overspanning te boven te komen. Korte tijd na terugkomst kozen Joseph en Mina voor elkaar. Hij sprak haar nu aan met 'vriendin' (al is het in het Latijn): 'Amicae dilectissimae, / philosophicae puellae / Guilielminae Kerst, / Auctor. / 1o Novembris, / 1845.'

Op 24 januari 1846 schreef Joseph een gedicht voor Mina dat een tweede dichtbundel van J.J.L. ten Kate (Utrecht 1839), getiteld *Rozen, vergezelde*. Ook dit exemplaar treft men aan in het eerste deel van de convolutenverzameling. Het gedicht van Thijm gaat over de zoetheid en de doornen van de roos. Voor het eerst is sprake van alleen de voornamen Mina en Joseph. Ik citeer drie coupletten:

*Aan Mina,
Met een tuiltjen rozen...*

*Fijne blaadren! rijke geuren!
Malsche frischheid, bloei en kracht!
Smetloos wit, en reine kleuren –
Beeld der toekomst, die ons wacht!*

*Laci! 't Roosjen kent ook doren;
't Blijkt niet enkel geur en dauw;
Wolkjens, nevlens, soms, verstoren
't Onverstoorbaar hemelblauw...*

*Volgt de zachte geur van 't roosjen
Steeds de doornegrievige na –
Ieder leedjen heeft zijn troostjen;
Elken treurzang volgt aldra,
Blijder zelfs, 't Hallelujah...*

Joseph / 24 Jan. 1846 / middernacht

Huwelijk

Op 3 juni 1846 vond het burgerlijk huwelijk van Joseph en Mina plaats (zij was toen 22), een dag later trouwden ze in De Krijtberg aan het Singel. →



Woonhuis van Alberdingk Thijm en zijn gezin in Amsterdam, anno 2019. De gevelsteen herinnert hier aan.

Na een korte huwelijksreis, onder andere naar Arnhem en Nijmegen, vestigden zij zich in de Nieuwezijds Voorburgwal 161. Joseph had tot zijn 26ste bij zijn ouders gewoond, nu was hij zelfstandig.

Het lag voor de hand dat de opdrachten een inniger karakter kregen: 'Aan mijn dierbare Alter-ego. / J.A.A Th. (1846). Aan mijne teêr beminde en teder minnende Mina. / Joseph A.Th. (1846).'

Op 13 februari 1847 schreef hij voor haar het volgende gedicht:

Aan mijn engel.

*O neem te rug dit needrig dicht,
Uit u, mij in- en toegevoeld,
Den wederschijs van 't zuiver licht,
Dat, dierbare, in uw blikken gloeit.
Of, zeg mij, dankt de Liefde in mij,
Geloof en Hoop, mij ingegeven,
Of dankt geheel mijn poëzij
Haar duur niet aan mijn leven? –
En wie 's mijn leven? Wie? – dan gij?*

Hier volgt een gedichtje waarin Joseph, zich klein maakt, misschien om aan te geven dat niet alleen zijn publicaties tellen, maar dat ook Mina voor hem belangrijk is:

Mina

*Ik bid j', aanvaar
Dit exemplaar:
T is nog al aardig;
Dus mogelijk waardig
Om in uw kast
(Gij aardig wijffen van een raren gast)
Bij al de rest
Door mij geklest,
Te worden opgetast!*

*Joôp
16 Oktober. 1848*

In 1849 volgen enkele opdrachten: 'lets humoristiesch' voor mijn engel. lets aesthetiesch' voor mijn engel. lets letterkundigs voor mijn engel. lets historiesch – fantastieks voor mijn engel.' Een opdracht uit 1851 luidt: 't Eerste exemplaar voor Mientje / Me lief daarmêe bedient je / A.T.'

Er beginnen echter wolkjes aan de hemel te verschijnen. In een zakagenda van Joseph uit 1853 staat opgetekend: 'ziekte van Mina'. Michel van der Plas, biograaf van Alberdingk Thijm, noteert: 'Een eerste symptoom van zwakte in zijn huisvrouw.' Sindsdien wordt Mina veelvuldig 'ziek' en 'zwak' genoemd. In de zomer van 1855 bracht Joseph haar

naar een pension in Zandvoort, waar zij vier maanden bleef. In dit jaar betrok Thijm Herengracht 204, waar hij troost vond in zijn bibliotheek en waar hij woensdagavond salon in huis hield, misschien mede als tegenwicht van de eenzaamheid waarin hij, bij afwezigheid van zijn vrouw, verkeerde. Hoewel Zandvoort eigenlijk niet hielp, verbleef ze er jaarlijks in de zomermaanden tot 1859. In dat jaar organiseerde Thijm iets voor haar in het Gooi. In 1860 kocht hij voor haar een huis in Hilversum. Hier vertoefde zij met haar in 1854 geboren zoontje Frank. Van der Plas merkt op dat Mina en Joseph wel uit elkaar moesten groeien, naarmate zich het nieuwe levenspatroon ontwikkelde van twee huishoudens voor een aantal maanden per jaar, hoewel hij haar wekelijks bezocht. Intussen bleef Joseph zijn vrouw met gesigioneerde overdrucken vereren, waarin hij haar aanspreekt met 'mijn lieve gade' (1859), 'mijne dierbare Mina' (1861), 'mijne lieve vrouw' (1864, 1865).

**'Ik kan mij niet
vereenigen met
uwe bede, dat God
mijn liefde voor u
vermeerderen moge'**

Crisis

Op een gegeven moment werd de jaarlijkse afwezigheid van zijn vrouw en het heen-en-weergereis naar Hilversum Joseph te veel. In een brief van 26 juli 1866 schreef hij haar (zij was toen 42 jaar): '... indien gij als vrouwe van Heuvelrust [haar optrek in Hilversum] niet afkerig zijt van landbezit, ontvang dan vele kussen van uwen zeer het land hebbenden man Jos.' Op 7 aug. 1866 schreef Mina hem: 'God zegene u en geve u veel liefde voor uwe liefhebbende Mina.' Joseph reageerde meteen de volgende dag: 'Zoo begint dan toch eindelijk ook u... onze verhouding zwaar te vallen? Ik kan mij niet vereenigen met uwe bede, dat God mijn liefde voor u vermeerderen moge – tenzij gij dit aan God door uwe eigene stemming en leiding van 't gemoed mogelijk maakt.' Hij miste toewijding bij zijn huisvrouw, die de helft van het jaar doorbracht in het Gooi, ver van haar man en gezin.

In mei 1867 vond de jaarlijkse emigratie naar Hilversum plaats. Mina en Mietje, het kindermisje van de kleine Karel, en het kind vormden daar een eenheid.

In een brief aan Mina van 8 juli 1867 verwijt Joseph haar: 'Gij moet weten, dat het onmogelijk wordt ook maar een greintje liefde in het hart te bewaren voor eene vrouw, die altijd blijken geeft van een totaal manque de dévouement, van eene zelfvertroeteling..., van eene vrij hoog opgeklommen minachting voor de opiniën van haar man...' Uit 1866 en 1867, de jaren waarin Joseph haar zijn verwijten doet, zijn geen overdrukken met opdrachten aan zijn vrouw bekend.

Intussen had Joseph in 1863 'De Berg Thabor', de firma C.L. van Langenhysen, op het Singel/hoek Beulingstraat, gekocht. Hier waren een boekwinkel, een binderij, een drukkerij en een uitgeverij gevestigd. Op 4 november 1867 kocht hij zijn vroegere huis aan de Nieuwezijds Voorburgwal 161 weer terug. In 1868 deed hij de zaak Alberdingk Thijm & Co. Firma voor Verduurzaamde Levensmiddelen van de hand.

De crisis voorbij

De laatste opdracht dateert uit 1868: 'Aan mijne lieve vrouw, / J.A.A.Th.' De lucht was kennelijk weer voldoende geklaard. Royer stierf 5 juni in dat jaar. Zijn weduwe ging in Hilversum wonen, waar Mina veel contact had met haar. Later, vanaf 1873, zou zij jaarlijks bij haar intrekken.

Op latere leeftijd waren Joseph en Mina elkaar weer meer nabij gekomen. Volgens hun dochter Catherina was er omstreeks 1885 tot de dood van haar vader (1889) een soort tedere vriendschap. Op 17 maart 1889 stierf Joseph. Toen de lijkstoet Nieuwezijds Voorburgwal 161 verliet op weg naar het kerkhof De Liefde, stonden duizenden Amsterdammers langs de straten. Vijf jaar later, in 1894, stierf Mina.

Besluit

De in de drie convoluten nagelaten opschriften illustreren de geschiedenis van de relatie van Joseph Alberdingk Thijm en Mina Kerst tussen 1844 en 1868, gezien vanuit de echtgenoot. Het begon met vriendschap in algemene zin (1844-1845). Daarna ging het om een vriendschap tussen een man en een vrouw die voor elkaar hadden gekozen (1845-1846). Ten slotte ging het om een getrouwd echtpaar (1846-1868). Aan de aard van de opschriften is niet te merken dat het huwelijk vanaf het midden van de jaren 1850 niet ideaal was. Alleen aan het ontbreken van opschriften in de jaren 1866-1867 is te zien dat er in deze jaren sprake was van een acute crisis.

Wellicht was een huwelijk met een man die zich volledig opsloot in zijn talloze besognes, ook geen eenvoudige uitdaging

Over de moeilijkheden tussen beiden wordt verschillend geoordeeld. Hun zoon Karel – Lodewijk van Deyssel – schrijft: '... in de zomers waren – wij spreken thans bij voortduring van de midden-periode van Thijms leven en huwelijk – de echtgenoten... maandenlang gescheiden gedurende de zes werkdagen van de week, want Thijms veelvuldige bezigheden veroorzaakten hem niet dan 's zondags zijn vrouw te rejoineren aan de zee of in het Gooi, waar zij klimaat- en badkuren deed ten bate van haar gezondheid; en in de winters belette ook de staat van haar gestel, mevrouw Thijm haar man te vergezellen naar de schouwburg of zich onder zijn gehoor te voegen als hij ergens een letterkundige spreekbeurt vervulde of voorlezing hield.' Gerard Brom oordeelt vrij negatief over haar en neemt het op voor Thijm: 'Haar ziekte begon bij de geboorte van haar zoon Frank, die haar zó verzwakt scheen te hebben, dat ze geen huishouden meer aandurfde en meestal buiten Amsterdam moest wonen.'



Portret van de drie oudste kinderen (v.l.n.r.): Frank, Jan en Catherina, ca. 1850.

Van meeleven met het werk van haar man is nooit het minste gebleken... Er lag een zwijgend verwijt op het gezicht van de vrouw, die van meelijden met zichzelf scheen te vergaan... Alle getuigen bevestigen intussen zijn trouwe toewijding en eerbied voor de vrouw, die hoogstens half zijn vrouw was... Ze werd een beroepszieke, die in haar kwalen en kwaaltjes opging...' Michel van der Plas pleit Thijm niet helemaal vrij. Hij ver-eerde Mina steeds met mooie opdrachten, maar toch moest zij zich welhaast veronachtzaamd gaan voelen vanwege de drukte van haar man. Hij vraagt zich af of het chronische karakter van de crisis waarin Mina na het midden van de jaren vijftig kwam te verkeren te maken heeft met de rusteloosheid van haar man, die overigens het gezinsleven niet ver-waarloosde. Peter Rietbergen oordeelt: 'Wellicht was een huwelijk met een man die zich volledig opsloot in zijn talloze besognes, en zijn gevoelens makkelijker uitte in hoogdravende woorden dan in huiselijke daden, ook geen eenvoudige uitdaging. Van een harmonieus gezinsleven was zo in huize Thijm nauwelijks sprake; dit en het gebrek aan contact tussen de echtelieden werd door Thijm verdrongen, onder andere in een stroom gedichten die Mina ophemelden als de gewenste vrouw... Aan beide zijden werden fouten gemaakt.' Jan Roes merkt op dat Brom Mina als een verwende vrouw en daardoor tekortschietende echtgenote en moeder naar voren laat komen, maar plaatst hierbij een vraagteken: 'Maar of de echtgenoot en vader niet minstens evenzeer gefaald heeft, kan men zich ook niet zonder reden afvragen: hoe immers zou Thijm naast zijn werkkring en zijn publicistische werkzaamheden nog tijd overgehouden moeten hebben om aandacht aan zijn gezin te schenken?' Maar, zoals we zagen, lijken Joseph en Mina de crisis in hun relatie van 1866-1867 te boven zijn gekomen. De laatste opdracht in het derde convoluut uit 1968 luidt in alle eenvoud: 'Aan mijne lieve vrouw'.

De in dit artikel gepresenteerde teksten van Thijm bevatten doorgaans slechts enkele woorden of zinnen. Wanneer er sprake is van rijm, zijn het gelegenhedsgedichten of –gedichtjes. Literaire pretenties kunnen hier dus niet gezocht worden. We krijgen echter wel een indruk van Thijms grote taalvaardigheid. Hij weet veel variatie aan te brengen in zijn eenvoudige opdrachttekstjes. Op vele manieren heeft hij zijn Mina weten te vereren. ¶



Jan van Well

Soms moet je wel even muggenziften

Tekst en foto: Jeffry Huntjens | **Aanvullende foto's:** Archief KDC

“Toen de eerste archivaris van het KDC, Wim Mes, in 1978 wegging, kreeg ik van Jan Roes de mogelijkheid om de archiefopleiding te gaan doen. Ik deed toentertijd een juridische opleiding, maar ik wilde liever een praktisch beroep beoefenen.”

Van 1978 tot 1991 was Jan van Well werkzaam als archivaris voor het KDC. Waar de tien jaren vóór hem gekenmerkt werden door het binnenhalen van grote collecties, was het in de jaren 1980 zaak om orde in de chaos te scheppen.

“Een toenemende chaos”, benadrukt Jan, “Roes was ontzettend ijverig in zijn acquisitie. Hij wist nauwelijks maat te houden. Alles wat maar enigszins een katholieke signatuur kende werd naar Nijmegen gehaald. Het woekerde in ons magazijn.” Aan Jan van Well vervolgens de taak om het geheel overzichtelijk te maken door de inventarisatie van al dit archiefmateriaal te organiseren. Vers van de opleiding bedacht hij een systeem en een aanpak waar het KDC nu nog steeds gebruikt van maakt. Bovendien leerde hij de kneepjes van het vak aan de archiefmedewerkers.

Door een welkome (tijdelijke) verruiming van de beschikbare financiële middelen, heeft een groep van wel twintig student-assistenten in november en december 1979 een enorm aantal archieven in korte tijd omgepakt, geordend en genummerd. De zeer korte voorbereiding van dit werk en – niet in

de laatste plaats – het creëren van de benodigde werkruimtes was eigenlijk gekkenwerk. Maar het lukte en deze periode heeft de basis gevormd voor een gedegen werkwijze in de daaropvolgende jaren. Uit deze tijd stamt het gebruik van een gelinieerd fiche voor een uniforme beschrijving van de archiefbescheiden.

Het échte archiefwerk moest toen nog beginnen. Het KDC koos voor een moderne aanpak die aansloot bij de komst van de computer op de werkvloer.

“Jan Roes was zijn tijd vooruit. Hij wilde al eind jaren 1970 overgaan op een geautomatiseerde aanpak. Ik voorzag die toekomst ook, maar zag het niet gebeuren dat ordening en beschrijving van zoveel materiaal gemakkelijk kon met een scherm en een toetsenbord. Daarin verschilden wij van mening.”

Al het archiefmateriaal werd volgens de aanpak van Jan van Well met potlood op fiches beschreven. Ook de inventarisnummers werden met potlood op de bijhorende omslagen en dozen aangebracht. In zekere zin was dit een duurzame aanpak. Voor het verbeteren en aanvullen van de inventarisatie was een gum voldoende om omslagen en dozen te hergebruiken. De bakken met fiches kregen een plaats op zijn kantoor. Inmiddels had het KDC een eigen systeem voor automatisering ontwikkeld met de door Jan Roes bedachte naam Rapide.

Begin jaren 1980 werd gestart met het maken van plaatsingslijsten van alle eerder beschreven archieven in dit systeem. "Hierdoor kwam er een omvangrijke taak bij, namelijk het instrueren van medewerkers voor het zo uniform mogelijk invoeren van al die beschrijvingen in de computer." De archiefafdeling was groot: het ging om kilometers archief. Er waren ook vele medewerkers bij betrokken, die qua achtergrond nogal van elkaar verschilden: dienstweigeraars, religieuzen, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en werkstudenten. Jan van Well was daarom meer dan alleen archivaris: hij functioneerde praktisch gezien ook als personeelsmanager. "Vergeet niet dat de medewerkers op het moment dat ze hier binnenkwamen geen opgeleide archivariissen waren. Ik moest ze dus zo goed mogelijk begeleiden. Ik schoof met archieven en stellingkasten zodat iedereen zijn eigen werkplek kreeg, meestal in het magazijn. Ik maakte een leidraad: een introductie voor het inventariseren van KDC-archieven, die tevens nuttig was voor het uniformeren van beschrijvingen. Ik scherpte de aanvullende redactionele regels telkens verder aan tot het punt dat ik het zelf 'muggenziften' begon te vinden. De leidraad heb ik toen maar omgedoopt in 'Ziftregels', wat meteen ook een relativering inhield. Maar de Ziftregels waren handig, populair en stonden geheel in dienst van de volgende stap, die van geautomatiseerde invoer."



Jan van Well zittend op zijn werkplek in 1979 met op de achtergrond werkend A.G. van Schaik (archief Sobriëtas) en twee werk-studenten.



Zr. Christine van Well
in 1992

Een van de medewerkers van het KDC was een halfzus van zijn vader, de ursuline zuster Christine van Well. "Na 40 jaar te hebben onderwezen in de missie, keerde zij terug uit Indonesië en zocht zij een nieuwe werkplek. Ze wilde graag maatschappelijk actief blijven. Toen is 'tante Chris' bij het KDC terecht gekomen en is zij komen werken in het archief. Want bij de afdeling archief is altijd werk." Ze heeft er van 1977 tot 1995 gewerkt.

Jan kijkt met plezier terug op zijn tijd bij het KDC. "Het was een ontzettend leuke baan, maar vanaf 1988 dacht ik 'nu is mijn werk hier wel voltooid, de manier van werken, de aanpak, het liep gewoon goed'. Ik wilde een nieuwe uitdaging, een grotere rol bij de acquisitie. Maar Roes wenste dit zelf te blijven doen. In 1991 ben ik na meer dan 13 jaar vertrokken en heb ik het stokje overgedragen aan mijn opvolger Willem Dings. Ik heb nog jarenlange goede persoonlijke contacten overgehouden uit mijn tijd bij het KDC: Paul Bluijssen, Annelies van Diessen (beiden overleden), en Elly Everaard en Vefie Poels zie ik nog regelmatig."

In zijn vrije tijd is Jan van Well altijd wel een soort archivaris gebleven – zij het niet van katholiek erfgoed. Dankzij zijn fascinatie voor muziek, in het bijzonder popmuziek, en de achterliggende verhalen, kan hij zich nu 'audiothecaris' noemen. Vanuit die positie was hij het KDC twee jaar geleden nog uitgebreid van dienst bij het digitaliseren van een groot aantal analoge audiobanden. ¶



Archiefdepot KDC, begin jaren 1980, gesitueerd in het UB-gebouw.

Achter de vaandels

Een terugblik op vakbondsverhalen



Leden van de katholieke vakgilden voor metaalbewerkers, meubelmakers en tram- post- en telegraafpersoneel in Utrecht 1899.

“Dan zei ik: Alsjeblieft, en graag supersnel invullen, dat ik het mee kan nemen.” Vakbondsman Piet Peters was vastberaden om zoveel mogelijk potentiële leden een aanmeldingsformulier te laten invullen. Hij was sinds begin jaren 1960 actief binnen de Rooms-Katholieke metaalbewerdersbond *St. Eloy*, een tijd waarin vakbonden steeds belangrijker werden. De nog maar recent opgerichte katholieke bonden probeerden zoveel mogelijk leden te werven om samen een vuist te kunnen maken tegen werkgevers en betere rechten voor arbeiders door te kunnen voeren. In opdracht van het KDC schreef een projectgroep van masterstudenten de reeks ‘Vakbondsverhalen’. Deze verhalen uit Nijmegen en omstreken werden oorspronkelijk gepubliceerd op de website van *mijnGelderland*, een onderdeel van Erfgoed Gelderland. Voor de *Impressie* blikken de studenten nog een keer terug.

Tekst: Emma Goossens, Elmar van de Ree, Bas Oerlemans, Kees Huntink | **Foto's:** Collectie KDC/SVAN

Oprichting

Het startpunt ligt bij het prille begin van de vakbonden in het begin van de twintigste eeuw. Tijdens de Industriële Revolutie, die in Nederland plaatsvond in de tweede helft van de negentiende eeuw, werden arbeiders steeds meer afhankelijk van werkgevers. De arbeiders probeerden zich als gevolg hiervan te verenigen in een strijd tegen lage lonen, lange dagen en slechte werkomstandigheden.

In de loop van de negentiende eeuw ontstonden hierdoor lokale samenwerkingsverbanden. Door op lokaal niveau samen te werken werden er sociale vangnetten gecreëerd waar leden op terug konden vallen in geval van ziekte of werkloosheid. Deze lokale samenwerking zorgde voor een bewustwording van de kracht hiervan. Tevens ontstond er een gevoel van solidariteit.

De eerste landelijke samenwerking in de vorm van een vakbond was de Algemene Nederlandse Typografen Bond. In 1866 werd deze vereniging opgericht. Al snel volgden vele lokale afdelingen. Zo ook de Nijmeegse ‘Typographen Bond’ in 1867. Lid worden van de vakbond was in het begin nog een behoorlijk risico. Volgens de *Nieuwe Rotterdamse Courant* werden meerdere werknemers die lid wilden worden ontslagen. Leden

van de bond beschouwden het als hun plicht om ontslag te nemen als er sprake was van dit soort incidenten.

Door op lokaal niveau samen te werken werden er sociale vangnetten gecreëerd

Niet veel later, in 1880, werd in Nijmegen de 'Katholieke Gezellen Vereeniging' opgericht. Deze vereniging was breder opgezet dan bijvoorbeeld de typografenbond en richtte zich naast vakbondswerk ook op ontspannende activiteiten voor haar leden. Daarnaast waren een nijverheidsschool en woningbouwvereniging onderdeel van de vereniging.

In 1920 kregen de Nijmeegse katholieke vakbonden een eigen verenigingsgebouw op het Valkhof. Hoofdgebruiker van dit gebouw was de 'R.K. Werkliedenvereniging'. Het gebouw werd gebruikt voor vergaderingen maar ook voor culturele activiteiten. De ingebruikname van het gebouw ging gepaard met een feestweek: er was een optocht, er waren verschillende kerkdiensten, bijeenkomsten en vergaderingen, gevolgd door feestavonden.

Staking

Het sterkste en bekendste machtsmiddel dat vakbonden hadden in hun strijd was de staking. Als de verenigde werknemers tijdelijk hun werk neerleggen, zet dat de werkgever onder druk. In Nederland komen stakingen relatief weinig voor, waarschijnlijk door de goede overlegcultuur. Toch zijn er vanuit de Gelderse katholieke vakbonden een aantal grote stakingen geweest.

Zo is een van de vroegste voorbeelden van een landelijke staking er een die plaatsvond op de Gelderse scheepswerven. Toen begin twintigste eeuw de R.K. Metaalbewerkersbond werd opgericht, openden zich door het gehele land afdelingen. In Gelderland waren de meeste metaalbewerkers werkzaam op de verschillende scheepswerven die de provincie rijk was. In Millingen aan de Rijn ontstond in 1921, na een aankondiging van een landelijke loonsverlaging, onenigheid. Dit breidde zich uiteindelijk uit tot een landelijke staking.



Vaandel van de R.K. Werkliedenvereniging St. Joseph, afdeling Wijchen, opgericht 21 oktober 1917. De tekst 'Rerum Novarum' bovenin verwijst naar het encycliek van paus Leo XIII uit 1891, waarin de sociale leer van de kerk wordt geformuleerd.

De Gelderse vakbonden hebben diverse grote stakingen georganiseerd

Helaas voor de metaalbewerkers liep het met een sisser af. De loonsverlaging werd na lang onderhandelen toch doorgezet, met het bericht dat van "werknemers, die deze regeling niet wenschen te aanvaarden, de dienstbetrekking [wordt] opgezegd". De invloed van de jonge vakbonden was nog beperkt. Zij lieten zich echter niet uit het veld slaan, te zien aan een succesvoller verhaal een halve eeuw later.

In 1978 werd namelijk door een samenwerkingsverband van industriebonden de tot dan toe grootste

staking in Nederland ooit uitgeroepen. Het moederbedrijf van Honig, Koninklijke Scholten-Honig, had bij het hof uitstel van betaling aangevraagd. De werknemers van de het door het land verspreide onderneming vreesde voor hun banen. Hierom bezetten diezelfde dag nog de arbeiders van de vesting in Koog aan de Zaan 'hun' fabriek. Wederom verspreidde de actie zich. Ditmaal ook tot Nijmegen, waar vijfhonderd banen op de tocht stonden.

Het conflict liep zo hoog op dat het kabinet (Van Agt I) zich ermee ging bemoeien. Uiteindelijk, mede mee omdat de stakers zich strijd lustig toonden, kwam het tot een compromis tussen kabinet en stakers. KSH werd weliswaar opgedeeld, geheel volgens plan van het kabinet, maar er gingen bij deze opdeling geen banen verloren. Voor de Nijmeegse arbeiders specifiek was deze uitkomst zelfs heel voordelig: de nieuwe eigenaar van het levensmiddelen-gedeelte van de onderneming ging over tot investeren. Nijmegen kreeg een nieuwe Honig soepfabriek.

Fusies

Ondertussen was er binnen het katholieke vakbondsleven een grote verandering gaande. In de beginjaren van de katholieke bonden was het religieuze aspect alom aanwezig.

Vaandels verwezen naar beschermheiligen, er werd deelgenomen aan religieuze optochten en er bestond een strikte scheiding tussen protestantse, katholieke dan wel seculiere, socialistische vakbonden. Het feit dat deze eigen identiteit vooral voor de katholieken erg belangrijk was, hing natuurlijk samen met hun emancipatiestrijd.

Toen na de oorlog de Katholieke Arbeiders Beweging (KAB) de R.K. Werkliedenvereniging opvolgde, veranderde hier nog vrij weinig aan. De bond bleef haar katholieke identiteit sterk uitdragen. Echter, als gevolg van de ontzuiling en de verbeterende contacten met collega-vakbonden, brokkelde deze identiteit langzaam af. De traditionele katholieke vaandels verdwenen en werden vervangen door goedkope vlaggen en spandoeken, waarop de religieuze symboliek veel minder prominent aanwezig was. In 1963 ging de Katholieke Arbeiders Beweging verder onder een nieuwe naam, het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV). →



38

KDC-medewerkers Luuk Poels, Harmen Ganzevles en Collin Burgemeestre namen de grootste vaandels en spandoeken uit de SVAN-collectie mee naar buiten om ze volledig op de foto te kunnen krijgen. Ieder doek wordt gefotografeerd zodat onderzoekers de stukken kunnen bekijken, zonder dat deze het depot hoeven te verlaten. Voor de conservering van het textiel op langer termijn is het belangrijk dat de vaandels zoveel mogelijk in opslag blijven.

Deze cultuurverandering werd ook duidelijk uit het interview met vakbondsmen Piet Peters: "Ik sloot me in mei 1960 aan bij de metaalbewerksbond St. Eloy. In de eerste jaren merkte je dat er aan nieuwe leden werd gevraagd of ze katholiek waren of tot een andere groep behoorden. Langzaam werd dit minder belangrijk totdat op een gegeven moment niet meer naar godsdienst werd gevraagd. Ook verdween eind jaren zestig het traditionele tripje naar Lourdes."

Het katholiek-zijn werd op den duur minder belangrijk voor de vakbonden

De echte omslag vond plaats in 1976, toen het NKV intensief ging samenwerken met het socialistisch Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV). Daarmee kwam er een definitief einde aan de ideologische scheiding binnen vakbondslaan. Binnen de katholieke vakbonden werd het specifiek katholieke aspect steeds meer losgelaten. Een deel van de achterban zag aanvankelijk weinig in de fusie met de vroegere tegenstanders, 'de rooien'. Ondanks deze twijfels fuseerde de twee bonden in 1981 in de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV). Talloze organisaties verenigden zich hierin, immers hadden zij ondanks hun verschillen altijd hetzelfde doel nagestreefd: het bevorderen van de positie van de arbeider.



Vaandel van de R.K. Werkliedenvereniging, afdeling Overasselt, opgericht 1928. Dit vaandel is nog compleet met standaard en draagzak overgeleverd. Veel vakbondsvaandels zijn geheel of gedeeltelijk verloren gegaan voor onderzoek omdat oud-bestuursleden vaak ervoor kozen ze thuis (op zolder) te bewaren.

Archivering

Na de verschillende fusies en daarmee het verlies van de 'katholieke identiteit' groeide de behoefte om het eigen verleden en het katholieke erfgoed veilig te stellen door middel van archivering. Het Nijmeegse vakbondsarchief is in de loop der jaren geprofessionaliseerd. Nog eind jaren 1970 moesten archiefstukken worden 'losgeweekt' van oud-bestuursleden van de afdelingen, die een notulenboek soms als privébezit zagen. Ook werden kostbare zaken als vlaggen en vaandels bij mensen thuis bewaard. De eerder genoemde heer Peters vond bijvoorbeeld ooit een honderd jaar oud vaandel van een lokale afdeling bij iemand terug in de prullenbak.

Eind jaren 1980 werd het archiefwerk gecentraliseerd in de 'Stichting Vakbondshistorisch Archief Nijmegen' (SVAN) (voorheen: St. Jan). Deze stichting hield zich voortaan bezig met acquisitie en beheer van de lokale afdelingsarchieven. Rond 2000 vielen deze functies echter weg, toen als gevolg van een reorganisatie van het FNV de meeste lokale afdelingen werden opgeheven. Al in 2008 werd vervolgens een begin gemaakt met het overhevelen van de SVAN-collectie naar het Regionaal Archief Nijmegen (RAN). In 2017 was het proces voltooid: een deel van de archieven werd ondergebracht bij het RAN en een ander deel (m.n. de voorwerpen, vlaggen en vakbondsvaandels) bij het KDC, waar ook de archieven van het NKV en zijn voorgangers liggen. ¶



Erfgoedschat

R.K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek

Tekst: Frans Verbeek | **Foto:** Collectie KDC

Bekijk deze foto uit het archief van het KDC eens goed, voor ik u verklap wat u ziet. Pak er gerust een vergrootglas bij. Waar is dit? Wat moeten die boeken overal op de grond en in de uitpuilende kasten? Waar zijn deze mensen mee bezig? Staat de mevrouw op die ladder te dromen? Loopt daar achteraan werkelijk een man de boel rustig te verven? In welk jaar zitten we eigenlijk?

Vragen, vragen. Hoe ver bent u inmiddels gekomen? Twee aanwijzingen: op de voorgrond rechts staat een boek getiteld *GUIDE D'ACTION RELIGIEUSE*. En daar achter een ladder hangt Pius XI. Moet u wel heel goed door dat vergrootglas kijken.

De achterkant van de foto vermeldt in onregelmatige typemachineletters:

13301046. 11 SEPT. '30. INTERIEUR TYDENS VERBOUWING DER R.K. OPENBARE LEESZAAL HEERENGRACHT 415 TE AMSTERDAM.

Ook op de keerzijde een vervaagd stempel en wat getallen. Iemand heeft er met potlood kernachtig bijgekrabbeld: 'chaos 1930'.

In *De Tijd* staat de volgende dag een vrijwel identieke prent, zelfde plek, zelfde fotograaf. Het bijschrift: Er moet nog veel worden gedaan, vóór dit uit katholiek-cultureel oogpunt zoo uiterst belangrijk werk in de hoofdstad zal kunnen worden bestendigd.

Inderdaad nog veel werk aan de winkel, want we zitten hier minder dan drie maanden vóór de opening.... eh, inzegening. In dit pand aan de Herengracht huisde aanvankelijk de jezuïetenvereniging Geloof en Wetenschap. De oude bibliotheek van deze vereniging moest worden getransformeerd tot de nieuwe rooms-katholieke bieb. Dat omwoelen zien we hier gebeuren. ¶

Meer weten? Lees de wekelijkse blog *De Emmastraat Files* van Frans Verbeek, over de opkomst en ondergang van de Rooms-Katholieke Openbare Leeszaal en Bibliotheek in Amsterdam.

De eerste aflevering verscheen op 26 mei 2019. Begin daar! In de afleveringen 12 t/m 14 (menu rechts) komt de zaal van deze foto ter sprake.

Column

Wiek



40

Driijfsijs

Op een recente tentoonstelling in de studiezaal van het KDC werd mijn aandacht direct getrokken naar het hier afgebeelde affiche van de Mater Amabilisschool. Dat kwam waarschijnlijk omdat er ‘wiek’ op stond, want zo werkt het onbewuste nu eenmaal.

Maar bij nadere beschouwing stelt dit affiche ons voor verschillende ornithologisch raadselen. Om te beginnen: wat voor vogel staat hier eigenlijk afgebeeld? Een jonge vogel, gezien de kleine vleugeltjes. Een papagaai, gezien de kuif? Of is het, afgaande op de snavel, een jonge ibis? Of ‘gewoon’ een jonge feniks, zoals mijn collega volhoudt? Een flauwe vraag natuurlijk, want een afficheontwerper (-ster, in dit geval: Ans van Zeijst) is vrij om een vogel naar eigen fantasie af te beelden, mits er een snavel en vleugels aan zitten.



Raadselachtiger dan wat er is afgebeeld, is wat er stáát: ‘Leer op eigen wieken drijven’. Kan een vogel op wieken – vleugels – drijven? Mijn kinderen konden op vleugels drijven: van die oranje, om hun bovenarmen (en, dit terzijde, hadden ook een soms niet toe te krijgen snavel). Maar op vleugels drijvende vogels? Nooit gezien.

Vervolgens: wat voor onderwijs was dat, op die Mater Amabilisschool? Mater Amabilisscholen gaven in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw een katholiek soort deeltijds vormingswerk voor werkende jonge vrouwen. Hen werd daar kennelijk

geleerd om op hun eigen vleugels te drijven. Echt vóóruit kwam je dus niet met dat onderwijs. Drijven, ronddobberen, daarmee was het wel bekeken.

Al met al een wat moeizaam affiche: een onduidelijke vogel en een niet erg geslaagde slagzin. Het affiche dat ik zag was dan ook een ontwerp, dat vrijwel zeker nooit gedrukt is. En dat is misschien maar beter ook.

Tenslotte nog even die vogel. Ik houd het op de Amsterdamse oplossing: alles wat kan vliegen én zwemmen is gewoon een driijfsijs. Spreek uit: drèèfsèès. ¶

In memoriam

prof. dr. Jan Thurlings

Door de redactie | Foto's: Collectie KDC/KUN

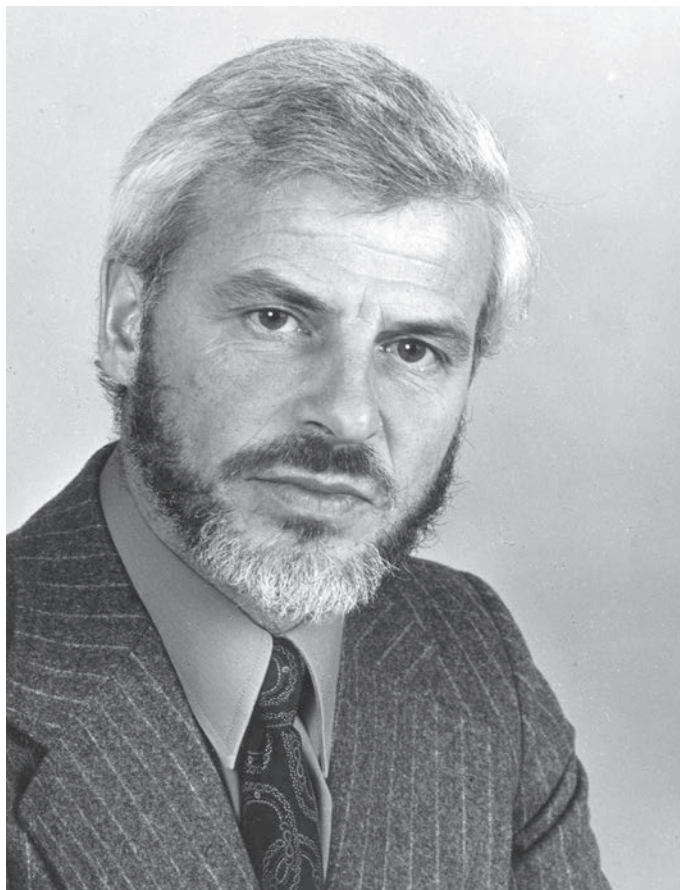
Op 27 oktober 2019 overleed de Nijmeegse socioloog prof. dr. Jan M.G. Thurlings (*1927). Thurlings was van 1962 tot 1985 hoogleraar empirische sociologie aan de Radboud Universiteit en de laatste nog levende *founding father* van het KDC.

Zijn boek *De wankelende zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme* verscheen in 1970 als programmatisch eerste deel in de reeks *Publicaties van het KDC*. De titel werd vrijwel onmiddellijk spreekwoordelijk. Thurlings' theorie – de verzuiling als uiting van cultureel pluralisme – is tot op de dag van vandaag een standaardwerk in de doorlopende wetenschappelijke discussie over verzuiling en ontzuiling. De gedachte van een cultureel pluralisme werkte hij verder uit in zijn *De wetenschap der samenleving* (1977), waarin hij de eigen identiteit van groepen in de samenleving als een kardinaal maatschappelijk vraagstuk aanwees.

Bij die identiteit was Thurlings op allerlei niveaus zeer betrokken, zoals mag blijken uit zijn lidmaatschap van diverse commissies, uit zijn boek *Van wie is die school? Het bijzonder onderwijs in een veranderende wereld* (1998) en zijn luchtigere publicatie *Verzet of berusting? Een kleine sociologie van de roomse mop* (2007).

Als een van de initiatiefnemers van het KDC zag hij het bewaren en ontsluiten van de bronnen van de geschiedenis van katholiek Nederland als onmisbare voorwaarde voor een goede, empirisch gefundeerde cultuursociologische analyse. Zijn *De wankelende zuil* steunde dan ook op zijn grondige kennis van deze geschiedenis.

Hij vond de vestiging van het KDC (en later het Katholiek



50 JAAR
KDC

41

Studiecentrum) van groot belang voor de eigen identiteit van de Katholieke Universiteit. Vanaf de oprichting van het KDC was Thurlings lid en later voorzitter van de Begeleidingscommissie ervan. Samen met KDC-directeur Jan Roes en de Nijmeegse sociologen Osmund Schreuder en Bert Felling entameerde hij in 1978 het grote onderzoeksproject 'Verzuiling en ontzuiling', waarin onder meer gebruik werd gemaakt van analyse van netwerken in katholiek Nederland – wel spottend aangeduid als 'de tweehonderd van Alfrink'. Eén van de vruchten daarvan: *Bewegende patronen: een analyse van het landelijk netwerk van katholieke organisaties en bestuurders 1945-1980*, werd hem in 1985 bij zijn afscheid, om gezondheidsredenen te vroeg, aangeboden.

Het KDC heeft veel te danken aan deze innemende hoogleraar en gedenkt hem met grote dankbaarheid. ¶



Prof. Thurlings tijdens zijn toespraak bij gelegenheid van het 10-jarig bestaan van het KDC. Mei 1979.

Vrienden van het KDC

Tekst: Rogier Moulen Janssen



De Vrienden van het KDC hebben zich in dit jubileumjaar actief ingezet om de geschiedenis van de katholieke gemeenschap en cultuur in Nederland te ondersteunen. De oprichting van het KDC Fonds, een eigen fonds binnen het Radboud Fonds, opent nieuwe kanalen om onze projecten breder bekend te maken. Dankzij deze acties kwam er voor het Binnenhof-project ruim € 6.000 binnen en voor het Indonesiëproject ruim € 6.500, inclusief de algemene donaties die over deze twee projecten werden verdeeld. Voor beide projecten komt het streefbedrag van € 10.000 in zicht.

Katholieken op het Binnenhof onderzoekt hoe katholieken in Nederland toegang tot de politieke macht hebben verworven en deze benutten voor hun idealen en belangen. Voor het project *de katholieke inbreng in Nederlands-Indië/Indonesië* gaat onderzoekster Maaïke Derksen in januari 2020 op pad om archieven en contactpersonen op te zoeken. U leest er meer over in dit nummer.

Wilt u het KDC steunen? U kunt uw donatie overmaken op **NL84 ABNA 0248 6906 55** – Stichting Radboud Fonds, onder vermelding van 'KDC Fonds'. Wilt u uw gift oormerken voor een specifiek project; voeg dan 'Binnenhof' of 'Indonesië' toe. Het oude rekeningnummer NL09 RABO 0123 9944 11 t.n.v. *Stichting Vrienden van het KDC, Nijmegen*, blijft nog open tot halverwege 2020.

Als erkende ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling) zijn donaties aan het KDC Fonds fiscaal aftrekbaar. Op de site **www.radboudfonds.nl** vindt u meer informatie over de belastingvoordelen bij een periodieke schenkingsovereenkomst of een legaat. Wilt u meer weten over de manieren waarop u het KDC kunt steunen, neemt u dan gerust contact op met Lisette Pals van het Radboud Fonds (per mail l.pals@ru.nl of telefoon 024-3611424).

Alle donateurs van het KDC-Fonds ontvangen tweemaal per jaar de *Impressie* en viermaal per jaar het *Radboud Magazine*, het tijdschrift voor relaties van de Radboud Universiteit.

Bij voorbaat heel veel dank voor uw bijdragen! 🙏



Ontwerp door Piet Gerrits uit 1920 van een mozaïek van Maria als 'Zetel der wijsheid' voor een schoolpoort in de Heilig Landstichting (Groesbeek). Momenteel is het schilderij ondergebracht in het depot van het KDC, maar in het kader van Radboud Erfgoed krijgt het werk mogelijk een nieuwe plek op de universiteitscampus.

Colofon

Dit is een uitgave van *Impressie*, de nieuwsbrief van het Katholiek Documentatie Centrum. Het tijdschrift verschijnt tweemaal per jaar. Op aanvraag wordt *Impressie* kosteloos toegezonden per post of e-mail.

Redactie-adres en abonnementenadministratie

Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen

Tel. nr. 024 - 361 2457

E-mail info@kdc.ru.nl

Website www.ru.nl/kdc

Redactie

Marieke Smulders, Vefie Poels, Hans Krabbendam, Carlijn Navest-Folmer, Mariël Toebes, Michaela van Montfort, en Jeffry Huntjens (hoofdredacteur)

Auteurs

Jan Brabers, Lennert Savenije, Tim Graas, Wilfried Uitterhoeve, Ramses Peters, Marieke Smit, Peter van Dael, Frans Verbeek, Jenna The, Emma Goossens, Kees Huntink, Bas Oerlemans, Elmar van de Ree en Rogier Moulen Janssen

Opmaak en design

Jeffry Huntjens en Collin Burgemeestre

Omslagfoto's

Louis van Paridon, Paul Koopmans, Jeffry Huntjens, coll. KDC

Drukwerk

Radboud Universiteit, afdeling Post & Print

Verder lezen?

Over de katholieken en de staat

Dit boekje bevat de Jan Roes lezing 2019 en andere teksten uitgesproken op 1 mei 2019, bij gelegenheid van de viering van het 50-jarig bestaan van het KDC.

Het centrale thema was de reactie van veel katholieken in Europa op de verontrustende groei van de macht van de Europese natiestaten in de negentiende en twintigste eeuw. Katholieke politici en journalisten mobiliseerden het middenveld om tegenwicht te bieden aan de staatsmacht en de belangen van de kerk te verdedigen. Het essay is van de hand van de Vlaamse historicus Emiel Lamberts.

In aansluiting hierop reflecteert bisschop Hans van den Hende op de betekenis van de archieven van maatschappelijke organisaties die in het KDC beschikbaar zijn. Zij weerspiegelen de tijdgeest van de actieve katholieke deelname aan het maatschappelijk leven. Henriette Hulsebosch, directeur van Kansfonds, beschrijft vervolgens hoe de katholieke filantropische traditie zich omvormde tot een beweging voor mensen in nood, die blijft putten uit de katholiek-sociale traditie.

De bronnen van deze drie centrale aspecten van katholieke inzet in staat, kerk en maatschappij zijn terug te vinden in de collecties van het KDC.

Emiel Lamberts e.a., *Tegenwicht: de katholieken en de staat. Een historische reflectie*
Valkhof Pers (Nijmegen 2019), 56 blz.
ISBN 978 90 5625 516 9, prijs €9,95



Over de veranderende rol van de pastoorsmeid

Pauline Spierings was van 1964 tot 1989 pastoriehuishoudster in Noord-Brabant. In haar autobiografie gunt zij de lezer een blik achter de schermen van de pastorie in een tijd van grote veranderingen binnen de Nederlandse rooms-katholieke kerk. De 'pastoorsmeid' ontwikkelde zich tot 'priesterassistente' en weerspiegelde zo de toenemende rol die leken binnen de kerk innamen.

Net zo belangrijk is de erkenning van de belangrijke schakel die de pastoorsmeid/priesterassistente vormde in de parochie. Die erkenning kwam pas toen mevrouw Spierings haar collega's landelijk organiseerde naar buitenlands voorbeeld. Ze werd tot presidente van het Europese netwerk gekozen en verwierf waardering voor de belangrijke rol van de priesterassistente.

Zo ontrukt Pauline Spierings dit verdwenen beroep aan de vergetelheid door een realistisch beeld te schetsen van haar werkzaamheden. Haar levensverhaal is een prachtige nieuwe toevoeging aan de MemoReeks, die het KDC in samenwerking met uitgeverij Valkhof Pers uitgeeft en waarin het 'geleefde' katholieke verleden in beeld wordt gebracht.

Pauline Spierings, *'Kom achter de strijkplank vandaan en gebruik je talenten'. Van pastoorsmeid tot priesterassistente*
Valkhof Pers (Nijmegen 2019) 84 blz.
ISBN 978 90 5625 513 8, €16,25



Impressie is een uitgave van het Katholiek Documentatie Centrum te Nijmegen en verschijnt tweemaal per jaar.

Kijk voor meer informatie op www.ru.nl/kdc.

Bellen of mailen kan ook: 024 - 3612457 | info@kdc.ru.nl

Radboud Universiteit

